

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2006

Vojtěch Berger

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**PŮVOD
STRANICKÝCH ELIT -
SROVNÁNÍ ČSSD A ODS**

autor: **Vojtěch Berger**
obor a ročník: **Politologie a mezinárodní vztahy, 3. ročník bc. studia**
akademický rok: **2005/2006**
vedoucí práce: **Mgr. Ladislav Mrklas**
datum odevzdání: **21. května 2006**

PROHLÁŠENÍ

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „**Původ stranických elit - Srovnání ODS a ČSSD**“ zpracoval samostatně a vyznačil v ní veškeré použité zdroje informací.

V Praze, 21. května 2006

Vojtěch Berger

Obsah:

Poznámka k pramenům a literatuře	6
1. Úvod. Cíle bakalářské práce a vymezení pojmu „stranická elita“	9
2. Struktura strany jako rámec ovlivňující rekrutaci stranických elit	12
2.1. Charakter Výkonné rady ODS a její postavení ve struktuře strany	12
2.2. Charakter Předsednictva ČSSD a jeho postavení ve struktuře strany	13
2.3. Srovnání organizačních struktur Výkonné rady ODS a Předsednictva ČSSD.....	14
2.4. Primární volby – ukazatel logiky vnitrostranických voleb a součást procesu rekrutace stranických elit.	16
2.5. Mechanismus voleb stranického vedení a faktory ovlivňující úspěšnost kandidátů ve volbách.	19
2.6. Vývoj organizační struktury ODS a ČSSD	20
3. Politické vzdělávání stranických elit ODS a ČSSD	22
3.1. Vzdělání jako předpoklad vstupu mezi stranickou elitu	22
3.2. ČSSD: Masarykova dělnická akademie	23
3.3. ODS: CEVRO – Liberálně konzervativní akademie.....	25
4. Mládežnické organizace ČSSD a ODS – líheň stranických elit ano či ne?	28
4.1. Obecný charakter mládežnických organizací politických stran	28
4.2. Mladí konzervativci.....	29
4.3. Mladí sociální demokraté	30
4.4. Sociálně demokratické ženy – místo, kde začít stranickou kariéru?.....	32
5. Rekrutace stranických elit v zemi s dlouhou demokratickou tradicí – příklad Německa	33
6. Krajská a komunální politika – další možná zásobárna stranických elit	36
6.1. Kraje – „velká politika nanečisto“	36
6.2. Rekrutační potenciál komunální politiky	40

7. Závěr	42
-----------------------	----

Summary. The recruitment of parties-elites. A comparison of the Civic Democratic Party (ODS) and the Czech Social Democratic Party (ČSSD). Chyba! Záložka není definována.

Literatura:	46
--------------------------	----

Přílohy	48
----------------------	----

Poznámka k pramenům a literatuře

Vnitřní život politických stran, do kterého patří i proces rekrutace stranických elit, představuje dosud v české odborné literatuře jen málo popsanou oblast. Do konce devadesátých let byla tato tematika předmětem pouze občasného zájmu odborných politologických časopisů. Především právním pohledem přispěl k osvětlení některých aspektů vnitrostranického života Vojtěch Šimíček (Politologický časopis 2/1996).

Dlužno ale říci, že se mezery začínají velmi rychle zaplňovat – jen za poslední rok vyšlo několik publikací, které přinášejí cenné poznatky o vnitrostranickém životě v podmínkách České republiky. Především je to sborník Politické strany editovaný Jiřím Malířem a Pavlem Markem (DOPLNĚK 2005), dále monografie Pavla Pšejí Stranický systém České republiky (CDK 2005) a velmi užitečný sborník Občanská demokratická strana a česká politika (CDK 2006) editovaný Stanislavem Balíkem. Bohužel, schází podobná kniha, která by pojednávala o České straně sociálně demokratické.

Při zkoumání vnitřních poměrů v ČSSD lze odkázat na výše zmíněný sborník Malíře a Marka a také na knihu komentátora Alexandra Mitrofanova Za fasádou Lidového domu (AURORA 1998), která přes svůj spíše publicistický charakter nabízí užitečné souvislosti novodobé historie české sociální demokracie. Další informace je možné nalézt v archivu ČSSD, ten ale nabízí spíše starší materiály a novodobý vývoj strany (posledních několik let) postihuje jen velmi nedostatečně.

Rozdílná dostupnost informací o srovnávaných stranách je navíc dána i odlišným charakterem obou subjektů. Zatímco ODS nabízí na svých internetových stránkách množství informací o svém vnitřním fungování, ať už jde o kompletní seznam stranického vedení včetně e-mailových adres, dokumenty stranických kongresů za celou dobu existence strany nebo výčet významných občanskodemokratických komunálních politiků, webové stránky ČSSD podobné údaje nenabízejí a je možné je získat jen přes sekretariát strany. Ani tam ale není úspěšnost stoprocentní (Například pro účely této práce odmítl místopředseda ČSSD Martin Starec poskytnout seznam současných členů Předsednictva ČSSD s tím, že jde o vnitrostranickou informaci. Výsledný seznam, obsažený v této práci, je tak výsledkem komplikované korespondence s krajskými organizacemi ČSSD, které byly ochotnější než stranická centrála a požadované údaje poskytly).

Další informace o vnitřních procesech ODS a ČSSD, použité v této práci, poskytly v osobních rozhovorech relevantní osobnosti. Například Jiří Malinský, který má v ČSSD na

starosti vnitrostranické vzdělávání, předseda Mladých sociálních demokratů Jan Hamáček nebo poradce premiéra Jiřího Paroubka Oto Novotný.

Další užitečné informace využitelné i při popisu procesu rekrutace stranických elit nabízejí sborníky o krajských volbách (například CEVRO 2001 nebo Masarykova univerzita 2005). Další aspekt vnitřního života českých politických stran, primární volby, mapuje kniha Jana Outlého *Strany a stát, volby a finance* (PERIPLUM 2003). Základním pramenem, který sice nezohledňuje neformální vlivy působící v rámci jednotlivých stran, nicméně určuje celkový rámec jejich fungování, jsou samozřejmě stranické stanovy, stejně jako stanovy mládežnických stranických organizací.

Z internetových zdrojů jsou pro výzkum rekrutace stranických elit ODS a ČSSD využitelné jednak oba stranické weby (www.ods.cz a www.cssd.cz) a jednak na nich umístěné odkazy na stránky mládežnických organizací, případně dalších přidružených stranických subjektů.

Užitečná je také internetová stránka Asociace krajů České republiky (www.kr-urady.cz), která obsahuje rozcestník s odkazy na všechny krajské samosprávy. Dobře využitelný, zejména pro získání informací o působení stranické elity v komunální politice, je i souhrnný přehled všech volebních výsledků v ČR (www.volby.cz).

V neposlední řadě, pro sestavení „politických životopisů“ jednotlivých příslušníků stranické elity, jsou podstatné také informace uvedené na jejich osobních internetových stránkách.

Teoretický podklad pro výzkum problematiky stranických elit poskytuje například klasické dílo Roberta Michelse, v českém překladu nazvané *Strany a vůdcové* (ORBIS 1931). Michels se v něm zabývá různými aspekty politického vůdcovství.

Problematikou stranických elit se okrajově zabývá i Giovanni Sartori ve své knize vydané v českém překladu pod názvem *Strany a stranické systémy* (CDK 2005). Sartori zkoumá zejména činnost frakcí uvnitř politické strany.

Problematika politických stran je předmětem odborného zájmu i řady českých autorů (za všechny jmenujme Miroslava Nováka, Petra Fialu či Maxmiliána Strmisku), ovšem ti se zaměřují spíše na roli stran v politickém systému než na vnitrostranické procesy.

Cenné poznatky a prostor pro mezinárodní srovnání přináší i kniha Klause von Beymeho *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland nach der Vereinigung* (R. Piper & Co. Verlag 1993). Von Beyme se v textu odvolává na četné studie a výzkumy, zaměřené čistě na

problematiku stranických elit. V českých podmínkách dosud takové výzkumy chybí. Jak ale ukazuje německý příklad, jde o problematiku velmi zajímavou a stále aktuální.

1. Úvod

Cíle bakalářské práce a vymezení pojmu „stranická elita“

Tato práce si klade za cíl popsat a porovnat proces rekrutace elit ve dvou největších českých politických subjektech, Občanské demokratické straně a České straně sociálně demokratické. Na úvod bych rád nejprve vymezil pojem stranická elita, tak, jak jej budu v práci používat, a uvedl jej do teoretického rámce. Chtěl bych také ozřejmit kritéria, která jsem při výběru a popisu stranických elit používal.

Stranickou elitou rozumíme členy nebo orgány stran, kteří nebo které mají faktickou moc ve straně a mají vliv na vnitrostranické dění (Pokud jde o samotný pojem „stranická elita“, setkáváme se s ním například v českém překladu díla Giovanniho Sartoriho¹). Teoreticky spadá tato problematika do oblasti teorie politických elit, jak ji rozpracovávali například Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto a především Robert Michels, o kterého se v práci budu také opírat. Michels totiž na rozdíl od zbylých dvou autorů nezkoumal vztah elit a mas v průběhu historie, ale zaměřil se na analýzu moderní organizace.² Ve své práci o politických stranách, která vyšla česky v roce 1931 pod názvem Strany a vůdcové, rozebírá Michels dopodrobna mnoho aspektů problematiky stranických elit. Vychází přitom zejména ze situace v socialistických stranách, v jejichž prostředí se určitou dobu sám pohyboval. Tento jednostranný pohled, daný pouze jediným posuzovaným typem politické strany, stejně jako stáří Michelsova díla, je nutné brát v potaz při práci s jeho textem. Michelsovo dílo poskytuje nicméně k problematice stranických elit mnoho užitečných poznatků.

Michels chápe stranickou elitu poměrně široce. Strukturu strany dělí do pěti stupňů. Čím je vrstva vyšší, tím menší počet členů má. Nejvyšší a nejužší vrstvou je podle Michelse předsednictvo (viz Obrázek č. 1). Předsednictvo, tedy vrchol stranické hierarchie v Michelsově názvosloví, představuje nejužší stranickou elitu. Právě tak jsem stranickou elitu vymezil i pro účely této práce.

Gaetano Mosca napsal, že „*jednotlivec stojí sám před totalitou organizované minority (elity) a tato organizovaná minorita dokáže, jak dokazuje teorie elit, ovládnout neorganizovanou většinu.*“³ Aplikujeme-li tento koncept na vnitrostranické prostředí, pak samozřejmě k organizované minoritě můžeme přirovnat stranické vedení a k neorganizované většině všechny

¹ Sartori, G.: Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. CDK, Brno 2005.

² Kopeček, L.: Elity a demokracie. In: Hloušek, V., Kopeček, L. (eds): Demokracie. Masarykova univerzita, Brno 2003, s. 161.

³ Cit. dosl.: Pecháček, Š.: Frakce v českých politických stranách – Vývoj v posledním desetiletí. In: Dvořáková, V. (ed.): Sborník 2. kongresu českých politologů. VŠE, Praha 2003, s. 480.

členy strany, kteří jsou potenciálními uchazeči o vysoké stranické funkce. Štěpán Pecháček ve svém textu o frakcích v rámci českých politických stran poznamenává, že strany jsou podle české právní úpravy seskupeními rovnoprávných členů. Jako takové tedy nemohou otevřeně vytvářet vztah nadřazenosti a podřazenosti a dělit své členy na více a méně privilegované. Pecháček ale dodává, že vnitrostranické procesy se neřídí jen stranickými dokumenty, jako jsou stanovy a volební či jednací řády. Vnitrostranický život ovlivňují také neformální faktory jako mediální vliv či osobní kontakty.⁴ Takové nástroje ovlivňování procesů uvnitř strany jsou přirozeně koncentrovány mnohem více v rukou stávajících stranických vůdců než řadových členů, což bezesporu ovlivňuje i způsob rekrutace stranických elit (vnitrostranické demokracii se v následujícím textu věnuje zejména kapitola 2).

Giovanni Sartori považuje za nejdůležitější faktor ovlivňující proces rekrutace stranických elit volební systém uvnitř strany. Sartori potvrzuje, že volba stranického funkcionáře je zpravidla výsledkem dohody o podpoře jednotlivých kandidátů a „obchodování s hlasy“ (v ODS a ČSSD tomu není jinak). Rozhodující pro úspěch je nejen zisk dostatečného počtu hlasů, ale i volební systém uvnitř strany, kterým se hlasy přepočítávají a váží. Proměnná volebního systému je tak podle Sartoriho daleko silnější ve vnitrostranických záležitostech než kdekoli jinde. Ani v ODS ani v ČSSD sice nedochází k v rámci vnitrostranických voleb k přepočtu hlasů na mandáty a lze tedy stěží mluvit o roli vnitrostranického volebního systému (můžeme spíše zkoumat vliv „způsobu volby“ jednotlivých stranických funkcionářů), i při popisování situace v těchto dvou stranách můžeme ale se Sartorim souhlasit v tom, že *„vnitrostranická volební uspořádání jsou pro politika usilujícího o kariéru jeho cestami k moci, jeho stezkami k úspěchu.“*⁵

Sartori považuje vnitrostranickou politiku za autentičtější a jednodušší než politiku „vnější“ a nazývá ji „ryzí politikou“. Uvnitř strany podle něj odpadá řada proměnných, které politiku ovlivňují, a politika tak naplňuje charakter, který jí vtiskl Machiavelli: politika je jenom politika.⁶

Rozhodl jsem se pro srovnání dvou do značné míry podobných orgánů, Výkonné rady ODS a Předsednictva ČSSD. Představují stranickou elitu v poněkud širším pojetí než pouhé stranické špičky reprezentované předsedou a místopředsedy strany. Vzhledem k tomu, že jde o orgány s podobnými úkoly, ale fungující v odlišných podmínkách té které politické strany, vytváří se

⁴ Cit. dosl.: Pecháček, Š.: Frakce v českých politických stranách – Vývoj v posledním desetiletí. In: Dvořáková, V. (ed.): Sborník 2. kongresu českých politologů. VŠE, Praha 2003, s. 481.

⁵ Cit. dosl.: Sartori, G.: Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. CDK, Brno 2005, s. 110.

⁶ Tamtéž, s. 108.

prostor k zajímavějším srovnáním a objevenějším poznatkům než v případě popisování činnosti nejužších stranických grémií.

Prvořadým hlediskem použitým v práci pro popis stranických elit obou srovnávaných stran je politická zkušenost členů Výkonné rady a Předsednictva. Hlavní otázka, kterou si pokládám, zní, s jakými politickými zkušenostmi přicházejí politici do těchto partajních orgánů? Nabízejí se zkušenosti z komunální či krajské politiky, ale třeba i znalosti a dovednosti nabyté působením v některé z mládežnických organizací srovnávaných stran.

Zajímavým aspektem procesu rekrutace stranických elit je vnitrostranické vzdělávání. Otázce, jak strany připravují své členy na politickou dráhu, a také, jakou váhu přikládají jejich „studijním výsledkům“ v rámci vnitrostranických vzdělávacích programů, se uvnitř práce věnuje samostatná kapitola.

Protože se české politické strany vyvíjejí v demokratickém prostředí poměrně krátkou dobu, což samozřejmě platí i o vytváření systému výchovy stranických elit, je součástí práce také kapitola mapující tyto aspekty vnitrostranického života ve Spolkové republice Německo. Tam mají vnitrostranická demokracie, vnitrostranické vzdělávání i mechanismy rekrutace stranických elit mnohem delší tradici a jsou i lépe popsány v odborné literatuře.

Vzhledem k rozdílné struktuře obou stran i k jejich rozdílné úspěšnosti například ve volbách do krajských zastupitelstev je zřejmé, že se proces rekrutace stranických elit ODS a ČSSD bude lišit. V čem a do jaké míry, to je námětem této bakalářské práce.

2. Struktura strany jako rámec ovlivňující rekrutaci stranických elit

2.1. Charakter Výkonné rady ODS a její postavení ve struktuře strany

Výkonná rada je jedním z centrálních orgánů Občanské demokratické strany a je také jejím statutárním orgánem.⁷

Členy rady jsou členové grémia ODS⁸, zástupci regionů a s hlasem poradním také hlavní manažer strany, členové vlády za ODS, předseda kontrolní a revizní komise, předseda smírčího výboru a další přizvaní. Celkový počet členů rady může v různých funkčních obdobích kolísat. Závisí totiž na počtu členů jednotlivých regionálních sdružení strany. Na každých započatých 1000 členů připadá regionu jeden zástupce ve Výkonné radě. Současná Výkonná rada, jejíž funkční období končí v roce 2006, má 35 „regionálních“ zástupců. Funkční období Výkonné rady je dvouleté, stejně jako je tomu u všech orgánů ODS.⁹

Výkonná rada je ze své činnosti odpovědná Kongresu ODS¹⁰, který také volí její členy. Mezi zasedáními Kongresu řídí Výkonná rada činnost strany. Řídí se přitom úkoly a usneseními odhlasovanými Kongresem.

Výkonná rada má být už podle svého názvu akceschopným orgánem, který v období mezi zasedáními Kongresu vykonává jeho vůli a převádí jeho usnesení ve skutečnost. K tomu je rada vybavena řadou pravomocí. Například schvaluje roční rozpočet hlavní kanceláře ODS a také rozpočtová pravidla strany. Dále schvaluje výroční zprávu o hospodaření strany za účetní období nebo výši členských příspěvků. Schválení Výkonnou radou podléhá také vznik a zánik oblastních sdružení ODS. Stejně tak rada schvaluje nebo ruší licence (tedy jakási oprávnění k existenci) místních sdružení ODS.¹¹

Výkonnou radu v její činnosti podporují předsedové oblastních a regionálních sdružení, kteří mají být podle stanov strany „trvale připraveni politicky radit Výkonné radě“. Jak už bylo řečeno, do rady patří také členové Grémia ODS, kteří se zpravidla pohybují v nejvyšších patrech

⁷ Stanovy ODS, článek 15.

⁸ Grémium ODS tvoří nejvyšší vedení strany. Jeho členy jsou předseda, místopředsedové strany a předsedové parlamentních klubů. Grémium řídí stranu mezi zasedáními Výkonné rady.

⁹ Stanovy ODS, článek 4.

¹⁰ Kongres je nejvyšším orgánem ODS. Schází se nejméně jednou za dva roky. Ve vztahu k Výkonné radě má tyto pravomoci: Volí předsedu, místopředsedy, zástupce regionů a jejich náhradníky do Výkonné rady. Schvaluje zprávu Výkonné rady. Může také pověřit Výkonnou radu schválením pravidel pro výběr kandidátů a sestavení kandidátek a schválením jednacího a volebního řádu.

¹¹ Stanovy ODS, článek 8.

politiky, mají poslanecké či senátorské mandáty nebo zastávají vysoké funkce v územní samosprávě..

Výkonná rada se schází minimálně jednou měsíčně. Mezi jejími zasedáními řídí stranu Grémium. Politici z Grémia jsou nejvíce mediálně viditelní, často se vyjadřují k veřejným otázkám, veřejnost si obraz o straně utváří především jejich prostřednictvím. Mohlo by to tedy svádět k dojmu, že stranu řídí Grémium. Čistě de iure tomu tak není. Grémium samo nemůže odhlasovat žádný důležitý krok, může tak učinit jen tehdy, pokud pro svůj záměr získá většinu Výkonné rady. Ta je hlasovacím orgánem a v ní se rozhoduje.¹² Grémium předkládá Výkonné radě zprávu o své činnosti a má také radě předkládat iniciativní návrhy týkající se činnosti strany.¹³ Činnost Grémia je tedy radou jednoznačně kontrolována a od Grémia se čeká, že bude prodlouženou rukou rady a nikoli naopak.

Přirozeně ale záleží na autoritě členů Grémia a jejich vyjednávacích a argumentačních schopnostech, jak silné postavení si Grémium vůči Výkonné radě vybuduje a kolik svých záměrů dokáže v radě prohlasovat. Faktická pevnost pozice Grémia vůči radě je tak různá v závislosti na personálním složení obou orgánů.

2.2. Charakter Předsednictva ČSSD a jeho postavení ve struktuře strany

Předsednictvo ČSSD je jedním z ústředních orgánů strany¹⁴. Tvoří ho členové Politického grémia strany¹⁵, dále zástupci krajských organizací (po jednom z každé), deset členů zvolených Ústředním výkonným výborem ČSSD a nejvýše postavený člen vlády za ČSSD. Orgánem, který volí krajské zástupce do Předsednictva, je vždy příslušná krajská konference strany. S hlasem poradním se jednání Předsednictva účastní také předseda Mladých sociálních demokratů, předsedkyně Sociálně demokratických žen a předseda klubu seniorů (o MSD a SDŽ viz níže). Celkem se tedy v současné době jedná o 35 osob delegovaných na základě stanov¹⁶. Předsednictvo ČSSD se schází minimálně jednou měsíčně.

Předsednictvo je ze své činnosti odpovědné Ústřednímu výkonnému výboru ČSSD (ÚVV ČSSD), doslova podle stanov „zajišťuje realizaci plnění usnesení ÚVV a zpracovává podkladové

¹² Zde mám na mysli čistě vztah Grémia a Výkonné rady, nikoli Grémia a Kongresu, který je nejvyšším orgánem strany, a kde se uskutečňují nejzásadnější rozhodnutí.

¹³ Stanovy ODS, článek 13.

¹⁴ Stanovy ČSSD, článek 22.

¹⁵ Politické grémium ČSSD tvoří předseda strany, místopředsedové strany a předsedové poslaneckého a senátorského klubu ČSSD. Má za úkol operativně řídit stranu, rychle reagovat na aktuální politickou situaci.

¹⁶ K 20.2.2006 měla ČSSD statutárního místopředsedu, místopředsedu pro řízení strany a tři místopředsedy. Měla svůj poslanecký i senátorský klub, jejichž předsedové se účastnili jednání Předsednictva a měla 14 krajských organizací.

materiály pro jednání ÚVV“. Ústřední výkonný výbor je hlavním exekutivním orgánem strany. Zodpovídá za plnění úkolů a politického programu, na kterých se usnesl Sjezd ČSSD jako nejvyšší stranický orgán. Ústřední výkonný výbor se schází minimálně třikrát ročně. Je proto přirozené, že konkrétní kroky vedoucí k naplňování stranických cílů svěřuje méně početnému a tudíž akceschopnějšímu Předsednictvu. ÚVV volí a odvolává zmiňovaných deset volených členů Předsednictva. Není bez zajímavosti, že v duchu sociálně-demokratického důrazu na určité proporce v zastoupení obou pohlaví ve stranických funkcích musí být mezi takto volenými deseti členy Předsednictva alespoň tři ženy.¹⁷ Ve srovnání s ODS tak mají členky ČSSD větší šanci dostat se do vedoucího stranického orgánu než jejich občanskodemokratické kolegyně. Jsou-li v Předsednictvu sociální demokracie vždy nejméně tři ženy, pak u ODS je situace jiná. Protože občanští demokraté nemají žádné kvóty pro zastoupení žen ve stranickém vedení, ve Výkonné radě zasedaly v průběhu devadesátých let najednou vždy maximálně dvě ženy. V první Výkonné radě zvolené na ustavujícím kongresu strany v Olomouci v dubnu 1991 byli dokonce výhradně muži.¹⁸

2.3. Srovnání organizačních struktur Výkonné rady ODS a Předsednictva ČSSD

Při srovnání obou výše popsaných výkonných orgánů sledovaných stran nalezneme řadu analogií. Především jsou Výkonná rada ODS i Předsednictvo ČSSD totožné co do charakteru, tedy jsou to výkonné stranické orgány. Podle Vojtěcha Šimíčka mají obecně „*ve stranách faktický rozhodující vliv zejména tím, že připravují, realizují a v některých případech i činí klíčová rozhodnutí.*“¹⁹

Oba orgány jsou si dále podobné v řadě technických detailů, například frekvencí schůzek (u obou cca jednou měsíčně) nebo počtem členů (cca 35). Víceméně shodná je i struktura jejich členstva. Jak Výkonnou radu ODS tak Předsednictvo ČSSD tvoří zástupci regionů (u ODS), resp. krajů (u ČSSD). K nim se automaticky, jak vyplývá ze stanov, přidávají nejužší stranické špičky, u ODS je to Grémium, u ČSSD Politické grémium.

Regionální (resp. krajští zástupci) jsou voleni regionálními (resp. krajskými) organizacemi. Rozdíl je v tom, že u ODS volí kandidáty nejvyšší stranický orgán, tedy Kongres, zatímco u ČSSD je volba krajských členů Předsednictva zcela v kompetenci krajů, konkrétně krajských konferencí. U Občanské demokratické strany nicméně kandidáti do Výkonné rady

¹⁷ Stanovy ČSSD, článek 25.

¹⁸ <http://www.ods.cz/akce/kongresy.php> (navštíveno 15.3.2006).

¹⁹ Cit. dosl.: Šimíček, V.: Vnitřní „život“ politických stran. In: Politologický časopis 2/1996, s. 113.

procházejí několikastupňovým nominačním procesem, kdy je postupně navrhuje oblastní a regionální sněmy. Kongres potom vybírá kandidáty na základě těchto nominací a v drtivé většině případů tyto návrhy schválí. Dá se proto říci, že stejně jako u sociální demokracie mají také v ODS faktický rozhodující vliv na personální obsazení klíčového výkonného orgánu strany krajské (resp. regionální) organizace.

Specifický prvek představuje deset členů Předsednictva ČSSD, které volí Ústřední výkonný výbor strany. Uvnitř strany se jim říká „osobnosti“. Kraje mohou mít zájem například dosadit do Předsednictva předsedy Krajských výkonných výborů nebo jiné krajské funkcionáře. Sítím těchto krajských nominací ale nemusí projít jiní kandidáti na členství v Předsednictvu. Ti mohou být dodatečně zvoleni nikoli jako krajští kandidáti, ale právě jako členové této desítky „osobností“. Tato dvoustupňová struktura Předsednictva má charakterizovat prvek krajský (14 krajských delegátů) a národní (10 „osobností“).

Výkonná rada ODS není strukturována tak jako Předsednictvo ČSSD. Všichni „regionální“ členové Výkonné rady jsou nominováni a voleni stejným způsobem. Neexistují tedy žádné zvláštní „osobnosti“. Specifikem Výkonné rady je naopak klíč k zastoupení jednotlivých regionů. Jak bylo řečeno, tento klíč přiděluje regionům křesla ve Výkonné radě v závislosti na tom, kolik mají členů. Jednoznačně tedy zvýhodňuje regiony s nejrozsáhlejší členskou základnou, tedy především pražský, středočeský, jihomoravský a moravskoslezský, které mají ve Výkonné radě shodně po třech zástupcích.

V této souvislosti je vhodné připomenout otázku kritérií, podle kterých by členové ústředních stranických orgánů měli být delegováni z krajských stranických organizací. Někteří autoři upozorňují na fakt, že v podmínkách českého stranictví je zatím určujícím kritériem pro počet regionálních zástupců především velikost členské základny jednotlivých regionů (resp. krajů). Dobře je to vidět právě na příkladu Výkonné rady ODS.

Nepřipouští se tak jiné možnosti delegování regionálních zástupců, například nominace v závislosti na volebních úspěších strany v jednotlivých regionech. Čím je regionální organizace strany ve volbách úspěšnější, tím více zástupců ve stranických orgánech by jí připadlo. Úspěšné regiony by tak za svou dobrou práci ve volbách byly odměněny. Na druhé straně by to znamenalo, že by regiony s nižší volební podporou byly znevýhodněny při rozhodování o záležitostech strany, protože by disponovaly menším počtem delegátů. Je navíc zřejmé, že mezi volebním úspěchem strany v určité oblasti a mezi aktivitou tamních členů strany nemusí být vždy přímá úměra. Svou roli mohou sehrát nepředvídané výkyvy voličské podpory, které s aktivitou strany v regionu nemusí souviset. S ohledem na tyto problémy praktikují některé

zahraniční strany kombinaci obou kritérií (jak počtu členů tak volebních úspěchů). Mezi tyto strany patří například německé CDU a FDP.²⁰

Konečně lze také Předsednictvo i Výkonnou radu srovnat i co do míry volených a nevolených (virilních) členů. Jak vyplývá z výše nastíněné struktury obou orgánů, u obou výrazně převládají členové volení. V souvislosti s tím lze konstatovat, že ani u jedné ze sledovaných stran se z tohoto hlediska nedá hovořit o tendenci k vnitrostranické oligarchii (jejímž projevem je právě vysoké procento virilních členů ve výkonných stranických orgánech).²¹ Určitou oligarchizační tendenci lze ale vysledovat v mechanismech primárních voleb uvnitř obou sledovaných stran.

2.4. Primární volby – ukazatel logiky vnitrostranických voleb a součást procesu rekrutace stranických elit.

Primární volby, ačkoli jimi rozumíme zejména nominaci kandidátů pro volby do Parlamentu ČR a nikoli nominaci kandidátů do stranických funkcí, mohou přinést užitečné poznatky i při zkoumání vnitrostranických mechanismů. Způsob, jakým politické strany upravují tzv. „primárky“, totiž ukazuje jejich vnitřní volební logiku a odhaluje, do jaké míry umožňují řadovým členům zapojit se do vnitrostranického rozhodování. Zkoumání aspektů primárních voleb dává možnost zjistit něco i o kandidátech samotných – dají se například vysledovat faktory ovlivňující jejich zvolení, jejich politické zkušenosti, osobní schopnosti, vzdělání, apod. Je zřejmé, že stejné faktory budou hrát důležitou roli i při vnitrostranických volbách.

Navíc jsou primární volby přímým mechanismem ovlivňujícím rekrutaci stranických elit, protože z nich vycházejí budoucí poslanci či senátoři. Předsedové poslaneckých a senátorských klubů ODS a ČSSD jsou totiž automaticky členy Výkonné rady ODS, resp. Předsednictva ČSSD – tedy právě těch orgánů, které (pro účely této bakalářské práce) reprezentují stranickou elitu.

Primární volby předpokládají právo řadových členů strany kandidovat a být voleni do parlamentních komor. Právo na poslaneckou či senátorskou kandidaturu ale ani stanovy ODS ani ČSSD výslovně neupravují.²² Jinak je tomu v případě práva volit a být volen do stranických funkcí. To je zakotveno ve stanovách obou stran.

Občanská demokratická strana hned v úvodu svého základního dokumentu zmiňuje, že mezi její základní úkoly patří „*vybírat kandidáty a pomáhat jim ve volbách*“ a dále „*stanovovat*

²⁰ Šimíček, V.: Vnitřní „život“ politických stran. In: Politologický časopis 2/1996, s. 112.

²¹ Tamtéž, s. 115.

²² Outlý, J.: Strany a stát, volby a finance. Vybrané aspekty primárních voleb a financování politických stran. Periplum, Olomouc 2003, s. 25-27.

*normy a pravidla jednání tak, aby poskytovala všem členům strany...stejnou příležitost účastnit se formulování politické linie, ...volit a být volen do všech funkcí.*²³ Podle stanov České strany sociálně demokratické má každý její člen právo „*hlasovat, volit a být volen do všech funkcí v ČSSD.*“²⁴ Občanští demokraté navíc podmiňují volitelnost do stranických funkcí na všech úrovních negativním lustračním osvědčením.

V ODS funguje mechanismus primárních voleb takto: návrhy kandidátů do parlamentních voleb podávají kolektivně místní sdružení. Neexistuje tak možnost, aby se do procesu výběru kandidátů zapojil člen strany jako jednotlivec. O kandidátkách se hlasuje nejprve na místní a posléze na oblastní úrovni. Na úrovni regionální pak dochází k definitivnímu sestavení kandidátky. Regionální sněm projednává návrhy z oblastních sněmů a sestavuje pořadí kandidátů. O první pozici (o pozici „krajského lídra“) se hlasuje odděleně a toto hlasování vyžaduje konzultaci s Výkonnou radou.

Primární volby v Občanské demokratické straně tak lze označit za tříkolové (místní-oblastní-regionální sdružení), resp. čtyřkolové v případě zohlednění voleb krajských lídrů, které vyžadují konzultaci s Výkonnou radou.²⁵

„Primárky“ v České straně sociálně demokratické vykazují řadu podrobností s těmi v ODS. Především ČSSD stejně jako Občanská demokratická strana neumožňuje jednotlivcům navrhnout kandidáty. To mohou učinit jen místní organizace a okresní výkonné výbory jako celky. Navíc své návrhy kandidátů mohou předkládat i přidružené organizace ČSSD a subjekty fungující v jejím rámci – tedy Mladí sociální demokraté, Sociálně demokratické ženy a Klub seniorů. O kandidátkách hlasují okresní a krajské konference – ty buď potvrzují nebo zamítají návrh kandidátky předložený okresním nebo krajským výkonným výborem. V případě, že konference odmítne schválit výborem navrženou kandidátku, vytváří si vlastní. Přitom se používá princip preferenčních hlasů a o první pozici kandidátky se hlasuje odděleně. Lídrem kandidátky se stává ten, kdo získá nadpoloviční většinu hlasů. Rozhodující slovo v primárních volbách má Ústřední výkonný výbor ČSSD (ÚVV), který může ze závažných důvodů kandidáta z listiny na návrh Předsednictva vyškrtnout.

Struktura primárních voleb ČSSD je tak čtyřkolová (navrhovatel-okresní konference-krajská konference-ÚVV ČSSD).²⁶

²³ Stanovy ODS, článek 2.

²⁴ Stanovy ČSSD, článek 8.

²⁵ Outlý, J.: Strany a stát, volby a finance. Vybrané aspekty primárních voleb a financování politických stran. Periplum, Olomouc 2003, s. 25.

²⁶ Tamtéž, s. 27-29.

Úpravy primárních voleb v ODS a v ČSSD lze tedy s určitými poznámkami označit za podobné. Řadoví členové ČSSD jsou rozhodováni v primárních volbách vzdáleni více než členové ODS, což je dáno tím, že o kandidátkách rozhodují okresní a krajské konference, kde nehlasují všichni členové v daném okrese nebo kraji, ale jen zvolení delegáti. Většina členů tedy přímé právo rozhodovat o výsledku primárních voleb nemá. Podobně jsou na tom ale i řadoví občanští demokraté, nezvolení do oblastních a regionálních sněmů, které o složení kandidátek rozhodují (právo řadového člena ODS ovlivnit proces „primárek“ končí na místním sněmu, kterého se účastní všichni členové místní organizace a který je prvním stupněm výběru kandidátů v primárních volbách).²⁷

Poslední slovo v otázce kandidátek mají v případech obou sledovaných stran ústřední výkonné stranické orgány.²⁸ ÚVV ČSSD může bez další konzultace vyškrtnout osobu z kandidátky, Výkonná rada ODS může nominace schválené regionálními sněmy buď potvrdit nebo vyvolat dohodovací řízení.

Z tohoto důvodu můžeme hovořit o oligarchizačních tendencích uvnitř obou sledovaných stran, jak je konstruuje Robert Michels ve svém „železném zákoně oligarchie“, který celkem výstižně popsal v závěru své knihy *Strany a vůdcové* takto: „*Každá stranická organizace je...mocnou oligarchií na hliněných nohách.*“²⁹

Důležitost primárních voleb z hlediska distribuce moci ve straně podtrhuje i Milan Klíma, podle kterého je „*někdy tento proces považován za ještě důležitější jev z hlediska mocenského postavení, než je tomu v případě volby nejvyššího stranického představitele.*“³⁰ Podle Klímy poslanci často ovlivňují čelné stranické představitele a jsou to často oni, kdo drží otěže strany ve svých rukou, a nikoli stranické vedení.

Ne všechny české politické strany ale nechávají řadovým členům tak malé právo zasahovat do procesu výběru kandidátů do zastupitelských orgánů. Příkladem je KDU-ČSL, která umožňuje za určitých okolností všem svým členům v „primárkách“ hlasovat.³¹

²⁷ Stanovy ODS, článek 5.

²⁸ Outlý, J.: *Strany a stát, volby a finance. Vybrané aspekty primárních voleb a financování politických stran.* Periplum, Olomouc 2003, s. 29.

²⁹ Cit. dosl.: Michels, R.: *Strany a vůdcové.* Orbis, Praha 1931, s. 349.

³⁰ Klíma, M.: *Volby a politické strany v moderních demokraciích.* RADIX, Praha 2003, s. 29.

³¹ Outlý, J.: *Strany a stát, volby a finance. Vybrané aspekty primárních voleb a financování politických stran.* Periplum, Olomouc 2003, s. 23.

2.5 Mechanismus voleb stranického vedení a faktory ovlivňující úspěšnost kandidátů ve volbách.

Zatímco primárním volbám se stanovy ODS i ČSSD více či méně věnují, otázku nominací stranického vedení nechávají zcela bez povšimnutí. Omezují se na pouhé určení pravomocí volit a odvolávat předsedu a místopředsedy strany. Právo volit předsedu má v rámci Občanské demokratické strany Kongres, odvolání stranického šéfa stanovy neupravují.

V České straně sociálně demokratické spadá volba předsedy a místopředsedů strany stejně jako jejich odvolání do kompetencí sjezdu. Odvolací pravomoc (a zároveň pravomoc vyslovení nedůvěry, které odvolání předchází) má také Ústřední výkonný výbor ČSSD. Odvolat může jednotlivé osoby nebo i celé vedení najednou. Hlasovat pro odvolání musí 3/5 členů ÚVV ČSSD, stejně jako pro zvolení nového místopředsedy či předsedy. V případě takové mimořádné volby mezi sjezdy navrhne Ústřednímu výkonnému výboru nového člena stranického vedení Předsednictvo.³² Už zmiňované kvóty na obsazení žen ve stranických orgánech se v případě voleb stranického vedení ČSSD projevují tím, že minimálně do jedné místopředsednické funkce musí být zvolena žena.³³

Stanovy ČSSD pamatují i na to, aby se do stranických orgánů dostal i určitý počet mladých delegátů ve věku do 30 let. Mladí členové musí tvořit minimálně deset procent všech členů okresních a krajských konferencí, konference a sjezdu ČSSD, krajských výkonných výborů a také ústředního výkonného výboru strany (minimálně čtvrtina členů všech těchto orgánů pak musí být ženy).³⁴

Záruka členství mladých sociálních demokratů v orgánech strany se ale nevztahuje na nejvyšší stranické posty, kde podobná garance, že například minimálně jeden z místopředsedů musí být mladší 30 let, chybí (jak bylo zmíněno, záruku reprezentace mají na nejvyšší úrovni pouze ženy).

Klíčovou otázkou je, jaké faktory ovlivňují výsledek voleb nejvyšších stranických postů. Pomineme-li fakt, že každá vnitrostranická volba je důsledkem zákulisních dohod a „obchodů s hlasy“ na podporu toho či onoho kandidáta, lze na základě názorového průzkumu mezi jednotlivými kandidáty vysledovat důležitost různých aspektů při volbě stranického vedení. Jeden z takových průzkumů provedl Jan Outlý (viz tabulka č.2). Týká se sice aspektů

³² Stanovy ČSSD, článek 25.

³³ Stanovy ČSSD, článek 23.

³⁴ Stanovy ČSSD, článek 29.

ovlivňujících primární volby, ale jak už bylo naznačeno výše, lze předpokládat, že faktory ovlivňující primární volby a faktory ovlivňující volby do stranických funkcí budou podobné.

Z tabulky vyplývá, že jak kandidáti ODS tak kandidáti ČSSD se shodují v tom, že nejdůležitější pro jejich úspěch byla jejich vlastní osobnost a jejich schopnosti. Shoda panuje víceméně i na dalších třech příčkách. Důležitá je zejména relativní shoda v bodu „Míra dosavadní politické aktivity v kraji“ (ODS: 3, ČSSD: 2).

Stejné výsledky přinesl i průzkum provedený autorem této práce, který se týkal faktorů ovlivňujících výsledky voleb stranických vedení. Z celkem 35 dotázaných členů Výkonné rady ODS odpovědělo 17. Drtivá většina z nich uvedla, že klíčem k úspěchu při volbě do Výkonné rady byly jejich zkušenosti v komunální a krajské politice, dále osobní schopnosti a „čitelnost“ jejich jednání.³⁵

2.6. Vývoj organizační struktury ODS a ČSSD

Během posledních patnácti let došlo v organizační struktuře obou srovnávaných stran k určitým změnám. Příčinou těch nejpodstatnějších byl vznik vyšších územně samosprávných celků – krajů. S těmi se ČSSD „vyrovnala“ vznikem nové úrovně stranické hierarchie, a to úrovně krajské.³⁶ Ačkoli je ČSSD v krajské politice mnohem méně úspěšná než ODS (viz kapitola 6), získaly kraje i uvnitř sociální demokracie velkou váhu. Do vnitrostranické politiky vstupují s vlastními požadavky, které reflektují potřeby konkrétních regionů.³⁷

ODS naopak pokračovala v již započatém procesu posilování své regionální stranické úrovně. Ta měla zpočátku existence strany jen málo významnou úlohu a neexistovaly v ní žádné orgány. Význam regionálních organizací stál a padal s počtem jejich členů. Ten postupně rostl, a s ním také důležitost regionálního stupně stranické struktury.³⁸

Funkční období Výkonné rady ODS bylo na stranickém kongresu v roce 1996 prodlouženo z jednoletého na dvouleté. Zajímavé je, že do té doby bylo složení Výkonné rady pravidelně každý rok dramaticky obměňováno (viz tabulka č.1). Po roce 1996 se obměna členů Výkonné rady mezi dvěma souvisejícími obdobími ustálila na průměrné úrovni 47 procent.

³⁵ Podobný průzkum mezi členy Předsednictva ČSSD nebylo možné uskutečnit vzhledem k nedostupnosti údajů (viz Poznámka k pramenům a literatuře).

³⁶ Kopeček, L., Pšeja, P.: Česká strana sociálně demokratická. In: Malíř, J., Marek, P.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 (II. díl: období 1938-2004). DOPLNĚK, Brno 2005, s. 1466.

³⁷ Oto Novotný, poradce premiéra Jiřího Paroubka, člen volebního štábu ČSSD, osobní rozhovor učiněn 26.4.2006.

³⁸ Fiala, P., Pšeja, P.: Vývoj organizační struktury českých politických stran po listopadu 1989. In: Politologický časopis 4/1998, s. 427.

Z tabulky je také patrné, že počet členů Výkonné rady se od vzniku ODS neustále zvyšuje. Jak je vidět, razantní a stabilní nárůst počtu členů Výkonné rady nastal po roce 2000. Do stejného roku se datuje i počátek postupného přibývání členů strany z tehdejších přibližně 18 000 na více než 26 000 na podzim roku 2005.³⁹

Jak ODS tak ČSSD „odměňují“ své silné územní organizace větším počtem zástupců v nejvyšších výkonných stranických orgánech, Výkonné radě a Předsednictvu. ODS garantuje přímo stanovami, že početnější regionální organizace mají více míst ve Výkonné radě. ČSSD sice každému kraji dává primárně jen jednoho zástupce, prostřednictvím dalších „10 osobností“ se ale do Předsednictva mohou dostat i další zástupci silných (a to nejen co do počtu členů, ale i co do vlivu ve straně) krajských organizací. Skutečně se tak děje v případě Jihomoravského (4 zástupci), Středočeského (3 zástupci) a Ústeckého kraje (3 zástupci).

U ODS na vysokém počtu členů profitují zejména Jihomoravský a Středočeský region.

Rozdíly ve struktuře obou srovnávaných stran jsou dány už jejich počátečním vývojem. Zatímco ODS vznikla coby odštěpek Občanského fóra a přejala tak jeho poměrně rozvětvenou organizační strukturu, stejně jako určitou názorově vyprofilovanou členskou základnu⁴⁰, ČSSD musela své krajské a komunální zázemí budovat od začátku. Odrazilo se to na jejím špatném výsledku v prvních i druhých komunálních volbách v letech 1990 a 1994 a ČSSD se dostala do začarované spirály, kdy jí volební neúspěchy znemožňují vytvořit si silnou regionální základnu a strana podléhá výkyvům voličské přízně.⁴¹

³⁹ Stav členské základny ODS k 31.10.2005 (http://www.ods.cz/docs/dokumenty/clenska_zakladna-2005-10.pdf). Navštíveno 18.3.2006).

⁴⁰ Pšeja, P.: Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. CDK, Brno 2005, s. 60.

⁴¹ Tamtéž, s. 98.

3. Politické vzdělávání stranických elit ODS a ČSSD

3.1. Vzdělání jako předpoklad vstupu mezi stranickou elitu

Obecně platným předpokladem pro postup na nejvyšší stranické posty je dosažení určitého stupně vzdělání. V dnešní době je standardním atributem příslušníků stranické elity vysokoškolský titul. Zejména u ČSSD je to ale fakt novodobý, který je důsledkem jejího vývoje směrem od socialistické strany historického typu ke straně „moderní levice“ usilující také o voliče ze středních vrstev. Tento trend pochopitelně nepostihuje jen ČSSD, ale mnohem dříve zasáhl i jiné evropské sociálně demokratické strany, jejichž vývoj nebyl přerušen čtyřmi desítkami let nedemokratického režimu.

Čeští politici se po roce 1989 museli začít učit určitým dovednostem, které jsou pro výkon praktické politiky nezbytné. Patří mezi ně například komunikace s médii, řečnické umění pro výstupy v parlamentu, umění diskuse a argumentace a v neposlední řadě také jisté znalosti z oborů ekonomie, politologie, sociologie, historie či práva. Do jaké míry se osobnosti českého politického života toto know-how naučily, není předmětem zájmu této práce. Otázkou je, kde tyto znalosti mohou získat. Kromě individuálního vzdělávání ve školách či kurzech jim určitou nabídku politické edukace poskytují i jejich mateřské strany.

V současné době (jaro 2006) mají oba předsedové i všichni místopředsedové ODS a ČSSD vysokoškolské vzdělání. Jedinou výjimkou je Jana Vaňhová, místopředsedkyně ČSSD, která přerušila studium na Univerzitě Karlově. Jako zajímavost lze dodat, že mezi absolvovanými obory u členů stranických vedení jasně převažují směry ekonomické nebo technické. Několikrát se sice objevují absolventi právnické fakulty nebo lékaři, mezi současnými nejužšími elitami ODS ani ČSSD ale není ani jeden absolvent sociálně – vědních oborů.⁴² Je pravda, že bývalý předseda ČSSD Vladimír Špidla byl vzděláním historik, jak je ale vidět, představoval mezi nejvyššími představiteli srovnávaných stran výjimku.⁴³

Jakou roli hraje v politice formální hodnota vysokoškolského titulu, ukázala mediální honička za okolnostmi studia bývalého předsedy ČSSD Stanislava Grosse, který za nejasných okolností dokončoval univerzitní studium práv. Stanislav Gross byl původní profesí strojíř a fakt, že ve svých necelých třiceti letech měl velmi vlivné postavení v ČSSD, vykonával funkci

⁴² Podle údajů na internetových stránkách ODS a ČSSD (navštíveno 18.4.2006).

⁴³ Malý podíl absolventů sociálních věd mezi špičkovými politiky je typický například i pro Německo. Roste tam naopak zastoupení absolventů přírodních věd. (Beyme, K.: *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland nach der Vereinigung*. R. Piper & Co. Verlag, München 1993, s. 235-236).

ministra vnitra a ve věku 34 let se stal nejmladším evropským premiérem, je jistě pozoruhodný. Své vystoupení ze zákulisí do světa médií ale nezvládl a po několika aférách v premiéřské funkci oznámil v roce 2005 odchod z politiky. Alexandr Mitrofanov o Grossovi mluví ve své knize postřehů ze zákulisí české sociální demokracie takto: „...vedle brilantní znalosti parlamentních procedur, zvyklostí a jednacího řádu nemá Gross vědomostní základnu, kterou politik na úrovni, kde se pohybuje, nesmí postrádat. Vynahrazuje si to obdivuhodnou aktivitou a silou vůle.“⁴⁴ Stanislav Gross nicméně o svém nedostatečném vzdělání mluvil otevřeně a na sjezdu ČSSD v roce 2003 dokonce v projevu před sjezdovými delegáty zmínil toto téma jako argument proti svému druhému zvolení do funkce místopředsedy strany. To, že se do funkce nehodí, zdůvodňoval Gross také svým mládím a malými životními zkušenostmi.⁴⁵ Faktem je, že delegáti sjezdu se jeho doporučením neřídili a Gross se i podruhé stal místopředsedou, když získal 76,7% hlasů.

3.2. ČSSD: Masarykova dělnická akademie

Stanislav Gross patřil v ČSSD devadesátých let minulého století coby nedovzdělaný, ale úspěšný politik mezi výjimky. Přesto se strana zejména na počátku svého obrodného procesu potýkala s otázkou, koho dosadit na nejvyšší stranické posty s ohledem na dosažené vzdělání.

Kromě Stanislava Grosse lze ještě v historii ČSSD nalézt dva (z hlediska sociálního původu) zajímavé případy mezi příslušníky stranické elity. Jedním z nich je první předseda České strany sociálně demokratické, v březnu 1990 do čela strany zvolený Jiří Horák. Tento Čechoameričan, který z Československa odešel v roce 1948, se sice zpočátku sociálním demokratům jevil jako dobrá volba pro nově se formující stranu - sliboval například finanční a lektorskou pomoc ze zahraničí a celkově působil jako světaznalý a vzdělaný člověk. Postupem času ale začal části ČSSD vadit Horákův majetek, na české poměry v porevolučních letech značně rozsáhlý, a také jeho „americký“ (české společnosti do jisté míry nesympatický) způsob chování. Jiří Horák později v čele strany skončil i proto, že byl, jak píše Alexandr Mitrofanov „milionářem v čele strany pro chudé“.⁴⁶

⁴⁴ Cit. dosl.: Mitrofanov, A.: Za fasádou Lidového domu. AURORA, Praha 1998, s. 181.

⁴⁵ „Začnu tím, proč si myslím, že byste mě volit neměli, a to prakticky do žádné funkce. Za prvé, a říkám to všude, mám pocit, že jsem stále docela mladý, a mých životních zkušeností asi není tolik, kolik by měl člověk mít v mé pozici. Za druhé, důvod, proč mě nikam nevolit, je to, že nejsem dostatečně dobře jazykově vybavený a tenhle handicap si uvědomuji. Za další, proč je zapotřebí přemýšlet o tom, jestli Grosse někam volit, je to, že se necítím být dostatečně hluboce teoreticky a filosoficky vzdělán.“ (Cit. dosl.: Protokol XXXI.sjezdu ČSSD).

⁴⁶ Mitrofanov, A.: Za fasádou Lidového domu. AURORA, Praha 1998, s. 12-17.

Horák se nicméně snažil, aby sociální demokracie vypadala jako strana hájící zájmy chudších vrstev společnosti. Podle toho vybíral i své kolegy ve stranickém vedení. Místopředsedou ČSSD, byť jen *pro forma* se stal Josef Žanda, dělník, který měl podle Horáka zachránit image sociální demokracie jako strany pracujících. Žanda ale neměl reálný vliv na dění ve straně a ve známost vešel spíše jako jeden ze dvou poslanců ČSSD, kteří ve Federálním shromáždění podpořili rozpad Československa (tím druhým byl Valtr Komárek).⁴⁷

ČSSD navazovala na historickou tradici socialistických a později sociálnědemokratických stran, které zastupovaly zejména zájmy méně majetných vrstev a pracujících. Historické socialistické strany navazovaly na představu marxismu, který stranu viděl jako představitelku sociální třídy.⁴⁸ Jejich členové se rekrutovali často z řad odborů a členská základna vynikala svou velikostí. Proto pak socialistické strany získaly v typologii politických stran označení masové. Právě ona masovost a důraz na kvantitu namísto kvality ale strany stavěly před problém, kde hledat dostatečně kvalifikované stranické vůdce. Bylo nasnadě, že nové stranické elity musí vycházet z dělnického prostředí, aby měly silnou legitimitu před členskou základnou. Vzdělaní dělníci ale přirozeně nebyli k dispozici, a tak vznikla potřeba vnitrostranického vzdělávání. Celý tento vývoj procesu politického vzdělávání dělníků dobře dokumentuje život Friedricha Eberta,⁴⁹ významného představitele německé sociální demokracie počátku 20. století.

V české sociální demokracii, tehdy nazvané Československá sociálně demokratická strana dělnická, vznikla taková vnitrostranická vzdělávací instituce v roce 1896. U jejího zrodu stál a její vznik finančně podpořil pozdější první prezident samostatného Československa T.G. Masaryk, a tak instituce dostala jeho jméno – Masarykova dělnická akademie. Tehdy, stejně jako po svém obnovení v roce 1991, se zabývala a zabývá politickým vzděláváním veřejnosti, ale i politiků sociální demokracie.⁵⁰ Těžiště její práce dnes spočívá zejména v pořádání přednášek a seminářů pro veřejnost na politická a historická témata vztahující se k sociálně demokratickému

⁴⁷ Mitrofanov, A.: Za fasádou Lidového domu. AURORA, Praha 1998, s. 16.

⁴⁸ Klíma, M.: Volby a politické strany v moderních demokraciích. RADIX, Praha 2003, s. 43.

⁴⁹ Friedrich Ebert: 1871-1925. Vyučil se sedlářem a velmi brzy začal být činný v odborech a posléze i v Sociálnědemokratické straně Německa (SPD). Ta mu dala i politické vzdělání, když v Berlíně navštěvoval stranickou školu, kde mezi jeho učitele patřila jiná osobnost německého socialismu Rosa Luxembourgová. V roce 1913 se stal předsedou SPD a v roce 1919 byl zvolen říšským prezidentem. Byl obdivován za to, že se z chudých poměrů dostal až na samotný politický vrchol. Avšak poté, co odmítl diktaturu proletariátu a vyslovil podporu parlamentní demokracii, začal být radikálně levicovou částí SPD obviňován ze „zrady dělnictva“ a nazýván „agentem buržoazie“. Politické útoky na Eberta vedly k tomu, že zanedbával péči o své zdraví a k jeho předčasné smrti v roce 1925 (http://de.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Ebert, navštíveno 20.4.2006).

⁵⁰ Kdo je MDA?:

http://www.socdem.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=422010&id_org=422010&id=5119&p1=0&p2=&p3= (navštíveno 18.4.2006).

hnutí. Podle Miloše Bárty⁵¹ jsou mezi posluchači spíše sympatizanti sociální demokracie než přímo členové ČSSD.

Na vnitrostranickém vzdělávání se v současné době akademie podílí jen zprostředkovaně. Připravila sice plán vzdělávacího programu pro členy ČSSD, dnes ho ale realizují jiné stranické orgány. Česká strana sociálně demokratická při vzdělávání svých členů spolupracuje například s německou nadací Friedrich-Ebert-Stiftung.⁵² Náplň vzdělávacích kurzů je zaměřena zejména na praktické dovednosti, které strana považuje u politiků za důležité, tedy již výše zmíněná pravidla mediálního vystupování či schopnost argumentace, schopnost efektivně pracovat s informacemi apod. To vše doplňují například informace z ekonomie nebo politologie.

Vzdělávání členů ČSSD je dobrovolné, může ale pomoci při kariérním postupu v rámci strany. K výsledkům testů, kterými jsou vzdělávací programy ČSSD zakončeny, se přihlíží například při sestavování kandidátek pro parlamentní volby.⁵³

3.3. ODS: CEVRO – Liberálně konzervativní akademie

Občanská demokratická strana si jako nově vzniklý subjekt vytvořila i zcela novou instituci vnitrostranického vzdělávání. CEVRO – Liberálně konzervativní akademie vznikla v roce 1999. Jejím prvotním cílem bylo především vzdělávání osob činných v ODS. Postupně se ale její činnost rozšířila i za hranice strany a CEVRO začala spolupracovat s odborníky z jiných institucí na přípravě seminářů a vzdělávacích programů pro odbornou veřejnost.

CEVRO tedy není přímo stranickou institucí, která by měla na starosti výhradně vzdělávání členů ODS, ale s občanskými demokraty intenzivně spolupracuje a zejména v předvolebním období se podílí na školení jejich kandidátů.

Liberálně konzervativní akademie je studijní program zakončený zkouškami a obhajobou eseje, a její absolventi obdrží diplom. Studium na akademii probíhá v oborech ekonomie, mezinárodní vztahy, politologie, politický marketing, právo, komunikace a veřejná prezentace.⁵⁴ Podle ředitele CEVRO Ladislava Mrklase je mezi studenty akademie i řada členů jiných politických stran než ODS. Liberálně konzervativní akademii vyhledávají často absolventi

⁵¹ Miloš Bárta, bývalý ředitel Masarykovy dělnické akademie, osobní rozhovor učiněn 12.4.2006.

⁵² Friedrich-Ebert-Stiftung je německá nadace usilující o propagaci sociálně demokratických myšlenek a o politické vzdělávání. Její činnost je financována zejména z příspěvků z německého státního rozpočtu a působí ve více než 100 zemích světa včetně České republiky (<http://www.fesprag.cz/uvod.php>, navštíveno 20.4.2006).

⁵³ Jiří Malinský, zástupce vedoucího sekretariátu odborných komisí ČSSD, osobní rozhovor učiněn 4.4.2006.

⁵⁴ <http://www.cevro.cz/cs/liberalne-konzervativni-akademie/zakladni-informace/>, navštíveno 20.4.2006.

technických profesí, kteří jsou čerstvě činní v politice a chtějí si rozšířit znalosti v oborech, které jim pro výkon povolání politika chybí.⁵⁵

Využíváním služeb CEVRO klade ODS větší důraz na průřezové vzdělávání svých členů než ČSSD, která se ve svém vzdělávacím systému zaměřuje více na psychologické znalosti a praktické dovednosti než na znalosti v konkrétních vědních oborech využitelných při působení v politice.

Podobně jako Masarykova dělnická akademie využívá také CEVRO spolupráce se zahraničními nadacemi, konkrétně s Hanns-Seidel-Stiftung⁵⁶ a Konrad-Adenauer-Stiftung⁵⁷.

CEVRO v jeho současné podobě nelze označit za klasickou vnitrostranickou vzdělávací instituci ODS. Vhodnější je spíše říci, že CEVRO je pouze jedním z pilířů vzdělávání členů Občanské demokratické strany. Strana má vlastní program vzdělávání, nazvaný „Strategie úspěchu“, který předpokládá osvětovou a školicí činnost ve třech rovinách: Občané, voliči a členové strany. V rámci první úrovně má vést toto vzdělávání k větší informovanosti občanů o pravicových konceptech a myšlenkách. To má vést ke zvýšení volební podpory ODS. Tato část vzdělávacího programu ODS by se dala nazvat „nábor“.

Druhá úroveň předpokládá vzdělávání voličů ODS, tedy již zakotveného a stálého elektorátu strany. Jedná se o jakési „utužování kolektivu“, protože tato úroveň vzdělávání předpokládá kromě jiného i pořádání kulturních nebo sportovních akcí.

Teprve třetí část programu, zaměřená na členy strany, se zdá být faktickou výchovou politických elit. Je zaměřená na úspěch ve volbách a na to, aby zvolení členové dobře zvládali výkon svých mandátů, ať už komunálních, krajských či parlamentních.⁵⁸

„Strategii úspěchu“ coby program vnitrostranického vzdělávání uložil k vypracování Výkonné radě XIV. Kongres ODS v roce 2003 a postupně je program realizován. K jeho naplnění má dojít ve třech časových horizontech, krátko-, středně- a dlouhodobém. Nejbližší horizont předpokládá zejména publikační činnost a pořádání různých přednášek, ve střednědobém horizontu usiluje ODS například o budování „Modrých domů“ (centra ODS

⁵⁵ Ladislav Mrklas, ředitel CEVRO, osobní rozhovor učiněn 19.4.2006.

⁵⁶ Hanns-Seidel-Stiftung je německá nadace usilující o politické vzdělávání na základě křesťanskodemokratických hodnot. Vznikla v roce 1967 a nese jméno někdejšího předsedy bavorské Křesťansko-sociální unie (CSU) Hannse Seidela (<http://www.hss.de/606.shtml>, navštíveno 21.4.2006).

⁵⁷ Konrad-Adenauer-Stiftung je německá nadace usilující taktéž o politické vzdělávání na křesťanskodemokratickém základě. Vznikla z iniciativy politiků Křesťansko-demokratické unie (CDU) v roce 1955 a nese jméno prvního kancléře Spolkové republiky Německo po 2. sv. válce Konrada Adenauera. Zaměřuje se na obranu demokratických hodnot a konceptu sociálně-tržního hospodářství.

(http://www.kas.de/stiftung/wir_ueber_uns/leitlinien/7_webseite.html, navštíveno 21.4.2006).

⁵⁸ Langer, I.: Strategie úspěchu (vnitrostranický propagační materiál ODS), s.3.

s knihovnami) nebo o zřízení vlastní vysoké školy pro budoucí politiky a zaměstnance státní správy.

V dlouhodobém horizontu pak občanští demokraté plánují vznik systému komplexního vzdělávání, které by bylo určeno primárně členům, avšak kromě nich také nečlenům ODS. Dostupnost vzdělání by měla zajistit stipendia, udělovaná stranou.⁵⁹

Formy vnitrostranického vzdělávání v obou srovnávaných stranách vykazují určité podobnosti – obě strany mají k dispozici určitý think-tank zakotvený v názorově jim blízkých organizacích, prostřednictvím kterých se snaží k myšlenkám, které zastávají, přitáhnout nové sympatizanty z řad veřejnosti. Shodná je rovněž spolupráce obou stran se zahraničními nadacemi.

Rozdíl je ale v tom, že zatímco Masarykova dělnická akademie je přímou součástí ČSSD, Občanská demokratická strana pouze využívá služeb CEVRO coby navenek politicky nezávislého a podobné (tedy liberálně-konzervativní) hodnoty propagujícího subjektu. I když samo CEVRO vazby na ODS relativizuje, spolupráce s CEVRO může k Občanské demokratické straně přitáhnout její potenciální sympatizanty, kteří neradi navštěvují akce (v tomto případě vzdělávací) pořádané politickou stranou, ale nevdí jim účast na semináři organizovaném sdružením odborníků, jakým CEVRO je.⁶⁰

Odlíšný je i celkový přístup ODS a ČSSD k vnitrostranickému vzdělávání. Zatímco ODS vytváří dlouhodobý vzdělávací program neomezený stranickou příslušností (byť směřující především ke vzdělávání vlastních politiků), ČSSD se zaměřuje zejména na „školení“ vlastních volebních kandidátů a nemá v současné době tak ucelenou koncepci vnitrostranického vzdělávání jako ODS. Specifikem ČSSD je její důraz na postupné vyjasňování historického kontextu stranické identity, se kterým se ODS coby mladá strana, nezatížená působením v komunistickém systému, zabývat nemusí.

⁵⁹ Langer, I.: Strategie úspěchu (vnitrostranický propagační materiál ODS), s. 7.

⁶⁰ Barták, A.: ODS a přidružené organizace. In: Balík, S. (ed.): Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. CDK, Brno 2006, s. 269.

4. Mládežnické organizace ČSSD a ODS – líheň stranických elit ano či ne?

4.1. Obecný charakter mládežnických organizací politických stran

Je celkem běžné, že politické strany vytvářejí nebo zastřešují organizace, které se věnují specifickým skupinám straníků. Kromě organizací například pro straníky-seniory či pro ženy mezi ně patří také organizace mládežnické, koncentrující mladé sympatizanty nebo přímo členy strany. Zpravidla je členství v nich omezeno věkem a jejich hlavním úkolem je propagovat myšlenky strany, pod kterou působí, zejména mezi mladými lidmi. Ti jsou přirozeně (vzhledem k tomu, že si teprve formují své politické názory) objektem zájmu politických stran, které v nich mohou nalézt nejen nové sympatizanty, případně voliče, ale i nové členy.

Strana jim tuto propagační činnost mezi mládeží oplácí zpravidla určitou materiální, finanční nebo organizační podporou. Faktem ale je, že vztahy mezi mládežnickými stranickými křídly a stranami samotnými jsou v různých politických subjektech odlišné. V České republice se o mládežnických stranických křídlech mluví většinou jako o „přidružených organizacích“ politických stran. Adam Barták se zamýšlí nad tím, jaký charakter by taková přidružená organizace měla mít a jak by se k ní měla chovat její mateřská strana.

Podle Bartáka se mládežnické stranické organizace liší od zájmových skupin. Specifickým atributem přidružených organizací je vazba na konkrétní politickou stranu. Tato vazba by měla být zakotvena nejen deklaratorně, ale i formálně a institucionálně. Zmínka o vzájemné spolupráci by se měla objevit ve stanovách či základních dokumentech jak přidružené organizace tak příslušné politické strany. Navíc by se oba subjekty měly navzájem ovlivňovat, například tím, že by zástupci přidružené organizace mohli hlasovat ve volbách vedení strany.⁶¹

Z mládežnických organizací ODS a ČSSD splňují tuto podmínku jen Mladí sociální demokraté. Mladí konzervativci, kteří jsou obecně považováni za mládežnické křídlo ODS mají ke své spřízněné straně odlišný vztah.

⁶¹ Barták, A.: ODS a přidružené organizace. In: Balík, S. (ed.): Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. CDK, Brno 2006, s. 257.

4.2. Mladí konzervativci

Ustavující kongres Mladých konzervativců (MK) se konal v prosinci roku 1991. Mezi jejich cíle patřily obhajoba liberálně-konzervativních hodnot a sjednocení české pravice. Jako logický se proto jevil jejich budoucí příklon k ODS jako nejsilnější české pravicové straně. Vztah Mladých konzervativců k ODS ale prošel během minulých patnácti let řadou turbulencí.

Na mimořádném kongresu v říjnu 1993 došlo k zásadní změně stanov MK, která členům MK povolovala souběžné členství jen v ODS a v žádné jiné politické straně. Do té doby bylo členství v MK neslučitelné jen s členstvím v jiné politické mládežnické organizaci nebo v levicové politické straně. Pozměněné stanovy se navíc přihlásily i ke spolupráci s ODS konstatováním, že MK jsou mladým křídlem Občanské demokratické strany.

Zákaz členství v jiných politických stranách než ODS byl ze stanov MK vypuštěn v roce 1995 a nastalo krátké období oslabování spolupráce s občanskými demokraty. Nicméně v roce 1998 podpořili MK aktivně ODS v kampani před předčasnými parlamentními volbami a od té doby je znatelné jejich příklánění se k této straně. Mladí konzervativci se dlouhodobě snaží přimět ODS, aby spolupráci s MK zakotvila ve svých stanovách. Zatím se ale ODS ke spojení s MK hlásí pouze usneseními stranických Kongresů.⁶²

Současné stanovy MK spolupráci s ODS nijak neupravují. Stanovy zmiňují pouze cíle občanského sdružení Mladí konzervativci, mezi které patří i podpora „*odborného a politického růstu*“ jeho členů, což se má dít například publikační činností MK nebo pořádáním vzdělávacích akcí.⁶³

Vzdělávací aktivity ale nejsou jedinou formou činnosti MK. Mladí konzervativci vydávají i vlastní programové dokumenty, vyjadřují se k politickým událostem a snaží se prostřednictvím svých odborných klubů (ekonomický, právnícký a politologický) tuto publikační i „public relations“ činnost podkládat co nejkvalifikovanějšími argumenty.⁶⁴

Členem MK se může stát osoba ve věku 15-35 let, která není členem jiné mládežnické politické organizace se sídlem v ČR.⁶⁵ MK působí celostátně, v jednotlivých oblastech České republiky fungují jejich regionální kluby.

Podle předsedy Mladých konzervativců Petra Sokola⁶⁶ došlo v minulých patnácti letech ke dvěma výraznějším vlnám přechodů členů MK do politiky pod vlajkou ODS. První vlna

⁶² Historie Mladých konzervativců: <http://www.konzervativci.cz/kdojsme.php?a=2> (navštíveno 23.4.2006).

⁶³ Stanovy Mladých konzervativců, článek 2.

⁶⁴ Barták, A.: ODS a přidružené organizace. In: Balík, S. (ed.): Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. CDK, Brno 2006, s. 268.

⁶⁵ Stanovy Mladých konzervativců, článek 3.

spadá do počátků 90. let, kdy vznikla jak ODS tak Mladí konzervativci. Tehdy se v řadách MK angažovali například Jan Zahradil nebo Ivan Langer. Oba se později stali místopředsedy strany (Ivan Langer od roku 1998 až dosud, Jan Zahradil v letech 2002-2004). Druhá vlna podle Petra Sokola probíhá v současnosti. Do ní lze zařadit například Jiřího Pospíšila, stínového ministra spravedlnosti ODS a člena Výkonné rady.

Občanská demokratická strana oslovuje členy MK například při přípravě volebních kampaní, kdy Mladí konzervativci straně slouží jako „ideově blízcí brigádníci“. Fakticky jsou MK mládežnickou organizací ODS, *de iure* nikoli.

I přes podporu, kterou MK prokazují Občanské demokratické straně (považují ODS za „*jedinou relevantní pravicovou stranu*“⁶⁷), se nedá hovořit o jasném procesu rekrutace stranických elit ODS z řad Mladých konzervativců. Zejména proto, že ODS nezaručuje MK žádný podíl na rozhodování o vnitrostranických záležitostech a negarantuje MK žádná delegátská místa na zasedáních stranických orgánů. Pokud přece dochází k určitému přesunu členů MK do politiky v barvách ODS, je to spíše díky osobním kontaktům a neformální provázanosti obou subjektů.

4.3. Mladí sociální demokraté

Mladí sociální demokraté (MSD) jsou přidruženou organizací České strany sociálně demokratické ve smyslu popsaném výše v textu. Mladým konzervativcům se podobají svými cíli i formálními náležitostmi (například povoleným věkem členů, který je u MSD stejně jako u MK 15-35 let).

Hlavním rozdílem oproti MK je ale mnohem pevnější vazba MSD na jejich partnerskou stranu, tedy ČSSD. Mladí sociální demokraté to deklarují už v úvodu svých stanov mezi základními cíli občanského sdružení MSD, kde se hlásí k prosazování sociálnědemokratické politiky a ke spolupráci s ČSSD.⁶⁸ A naopak, podporu MSD potvrzuje i samotná ČSSD ve svých stanovách, kde spolupráci s MSD označuje za „*přirozenou a oboustranně prospěšnou*“.⁶⁹

Člen MSD může být registrován v jiné nepolitické organizaci, nemůže být ale členem politické strany či hnutí.⁷⁰ Výjimku tvoří strany, které jsou součástí Socialistické internacionály a mezi ně patří i ČSSD.⁷¹

⁶⁶ Petr Sokol, předseda Mladých konzervativců, osobní rozhovor učiněn 28.4.2006.

⁶⁷ <http://www.konzervativci.cz/kdojsme.php> (navštíveno 24.4.2006).

⁶⁸ Stanovy MSD, článek 2.

⁶⁹ Stanovy ČSSD, článek 41.

⁷⁰ Stanovy MSD, článek 5.

Podle předsedy MSD Jana Hamáčka⁷² spočívá těžiště aktivit sdružení ve vzdělávací činnosti a pořádání seminářů. Stejně jako u MK mají ale i členové MSD možnost setkávat se s politiky partnerské strany a postupně získávat kontakty, které později mohou využít při svém postupu ve straně (tato možnost navazování kontaktů s politiky je u MSD umocněna i ryze technickým faktem, že Mladí sociální demokraté sídlí v Lidovém domě, kde má sídlo i ČSSD). Podle Jana Hamáčka do MSD často vstupují nestraníci, kteří se až po nějaké době rozhodnou stát se členy ČSSD.

Jak bylo popsáno výše, ČSSD má ve svých stanovách předepsané kvóty na zastoupení mladých členů. Tito lidé nemusí pocházet nutně z řad MSD, podle Jana Hamáčka tomu tak ale většinou je z prostého důvodu, že MSD koncentrují mladé straníky tak jako žádná jiná organizace uvnitř ČSSD.

Česká strana sociálně demokratická umožňuje Mladým sociálním demokratům účastnit se jednání některých stranických orgánů. Například zasedání Předsednictva ČSSD se účastní předseda MSD s hlasem poradním, mladí sociální demokraté mají i své zástupce v odborných komisích strany. De iure mají sice MSD v Předsednictvu jednoho zástupce, a to svého předsedu. V praxi je ale Mladých sociálních členů v Předsednictvu více. Jsou to ale řádně zvolení zástupci krajských organizací, nikoli osoby zvolené za MSD. Dá se ale předpokládat, že působení v MSD jim do značné míry usnadnilo cestu nejprve ke krajské funkci a potom i ke zvolení do Předsednictva (podobně jako v případě Mladých konzervativců také MSD fungují celostátně a mají své organizace v jednotlivých krajích).

V historii ČSSD můžeme najít výrazné příklady politiků, na počátku jejichž kariéry stálo působení v MSD. Nejvýrazněji to dokazuje příklad již zmiňovaného Stanislava Grosse, jehož politická dráha vedla z funkce předsedy MSD na počátku 90. let přes poslanecký mandát k místopředsednickému a později předsednickému křeslu ČSSD a konečně i k postu předsedy vlády.

Dalšími mladými politiky, kteří své politické působení začínali na půdě MSD, jsou dnešní statutární místopředseda ČSSD a ministr financí Bohuslav Sobotka, bývalý ministr bez portfeje Karel Březina nebo poslanec Tomáš Teplík.⁷³

⁷¹ <http://www.socialistinternational.org/maps/english/europe.htm> (navštíveno 24.4.2006).

⁷² Jan Hamáček, předseda Mladých sociálních demokratů, osobní rozhovor učiněn 21.4.2006.

⁷³ Kopeček, L., Pšejja, P.: Česká strana sociálně demokratická. In: Malíř, J., Marek, P.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 (II. díl: období 1938-2004). DOPLNĚK, Brno 2005, s. 1467-1468.

MSD minimálně jednou výrazně ovlivnili budoucí směřování ČSSD, když na sjezdu v roce 1993 v Hradci Králové podpořili ve volbě předsedy Miloše Zemana, který tak v čele strany vystřídal Jiřího Horáka.⁷⁴

Z popisu Mladých sociálních demokratů je vidět, že jsou nezanedbatelnou silou uvnitř ČSSD, která se podílí na rozhodování o vnitřních záležitostech strany a má reálné ambice i v oblasti prosazování svých členů do vyšších pater stranické hierarchie.

4.4. Sociálně demokratické ženy – místo, kde začít stranickou kariéru?

Kromě mládežnických organizací najdeme v rámci sledovaných stran ještě jeden přidružený subjekt, ze kterého vychází příslušníci či lépe řečeno příslušnice stranické elity. Jsou to Sociálně demokratické ženy (SDŽ), zájmové uskupení uvnitř ČSSD, které usiluje o prosazování žen do politického, hospodářského a veřejného života, do všech orgánů ČSSD a na všechny sociálnědemokratické kandidátní listiny.⁷⁵

V prosazování těchto cílů SDŽ pomáhají vnitřní předpisy ČSSD, které, jak už bylo zmíněno výše, nařizují kvóty pro zastoupení žen v některých stranických orgánech, kde musí ženy tvořit minimálně čtvrtinu členů (viz kapitola 2). Českou stranu sociálně demokratickou k těmto kvótám zavazuje členství v Socialistické internacionále, která se hlásí k rovným podmínkám pro muže i ženy, a totéž vyžaduje i od politických stran, které sdružuje. Konkrétně jde o „*veřejnou podporu pro plné a rovnoprávné zapojení žen do společenských a politických aktivit v každé zemi a to pozitivními kroky, které zajistí reprezentaci žen ve všech úrovních rozhodování.*“⁷⁶

Podobně jako výše popisované mládežnické organizace mají i SDŽ celostátní působnost a v jednotlivých krajích fungují jejich pobočky.

V SDŽ začínaly svou stranickou kariéru například Petra Buzková (první předsedkyně SDŽ, bývalá místopředsedkyně ČSSD a současná ministryně školství), Jana Volfová (bývalá poslankyně, která také bojovala o nejvyšší stranické posty) či poslankyně Hana Orgoníková.⁷⁷

Předsedkyně SDŽ se s hlasem poradním účastní také jednání Předsednictva ČSSD. Sociálně demokratické ženy tedy představují další subjekt schopný prosazovat své zástupce mezi stranickou elitu.

⁷⁴ Mitrofanov, A.: *Za fasádou Lidového domu*. AURORA, Praha 1998, s. 72.

⁷⁵ Statut Sociálně demokratických žen, článek 2.

⁷⁶ Deklarace základních principů Socialistické internacionály, článek 72.

⁷⁷ Předsedkyně Sociálně demokratických žen Jindřiška Maršová, telefonický rozhovor učiněn 24.4.2006.

5. Rekrutace stranických elit v zemi s dlouhou demokratickou tradicí – příklad Německa

Německo (před rokem 1989 myšlena Spolková republika Německo) může posloužit jako dobrý příklad rozvinutého a také z hlediska odborné literatury popsaného systému rekrutace politických a stranických elit.

Jak už bylo řečeno výše, ODS i ČSSD spolupracují při procesu vzdělávání svých členů s německými nadacemi. Nadace blízké politickým stranám a jejich financování ze státního rozpočtu jsou německým specifikem a obecně se má za to, že právě Německo je „zakladatelem“ modelu státního financování politických stran.⁷⁸ Argumentem, který takový způsob financování politických stran ospravedlňuje, je tvrzení, že politické strany představují nástroj k prosazování vůle národa, a jako takové mají nárok na státní finanční podporu. Faktem je, že množství peněz věnované politickým stranám na jejich fungování vyvolávalo v Německu rozsáhlé spory.

Klaus von Beyme hovoří v této souvislosti o *etatizaci* politických stran, kterou zapříčinil hromadný příklon stran ke státnímu financování. Podle něj už nelze tento systém změnit, protože si strany na státní peníze už příliš „zvykly“. Šanci ale vidí v efektivnějším využívání státních subvencí, což by mělo vymýtit obvyklý nešvar politických stran, které často své těžko zdůvodnitelné výdaje přesunují do obecné oblasti „politického vzdělávání“.⁷⁹

Fungování politických stran upravuje v Německu zvláštní zákon. Ten je velmi důkladný a ošetřuje i záležitosti týkající se vnitřního života strany. Podle zákona musí například teritoriální členění stranické organizace umožňovat členům podílet se na vnitrostranických záležitostech. Zákon také stanovuje počet úrovní, do kterých mohou být členové strany delegováni v rámci jednacího procesu uvnitř strany a dokonce určuje i lhůty, ve kterých má být zvoleno stranické vedení.

Touto vnější úpravou je tak zaručena „vnitřní demokracie“ v rámci stran. S jejím dodržováním mají problémy zejména strany s velkým počtem členů, které z organizačních důvodů nemohou na jednání orgánů svolávat všechny členy z dané oblasti, ale volí raději systém delegátů, kteří tyto členy zastupují. Více než kterékoli jiné strany se tento deficit vnitrostranické demokracie týká německé sociální demokracie (SPD).⁸⁰

⁷⁸ Beyme, K.: Das politische System der Bundesrepublik Deutschland nach der Vereinigung. R. Piper & Co. Verlag, München 1993, s. 147.

⁷⁹ Tamtéž, s. 155.

⁸⁰ Tamtéž, s. 156.

Německý stát přitom s oligarchizačními tendencemi uvnitř politických stran bojuje dokonce prostřednictvím zákona o politických stranách. Ten stanovuje maximální limity „virilních“ členů stranických předsednictev (těch, kteří neprošli řetězem nominací a dílčích voleb od nejnižších úrovní až na vrchol, ale mají křeslo v předsednictvu zajištěné z titulu své vnitrostranické funkce). Cílem zákona je v tomto případě posílení vnitrostranické demokracie a oslabení oligarchizačních tendencí uvnitř politických stran.

Rekrutace stranických a obecně vzato politických elit z mládežnických organizací stran je v Německu běžná, i když se situace v jednotlivých politických stranách liší. Beyme srovnává dvě největší německé strany SPD (Sociálně demokratická strana Německa) a CDU (Křesťansko-demokratická unie). Podle něj byla *Junge Union*, tedy mládežnická organizace CDU, vždy celkem bezproblémovým odrazovým můstkem k politické kariéře. V SPD naopak mladí straníci museli dříve absolvovat tzv. „Ochsentour“, tedy poněkud zdoluhavou a leckdy fádňi cestu stranickou hierarchií směrem vzhůru. Po vstupu do strany musel zpravidla čerstvý člen pomáhat ve volební kampani, pak se musel vypracovat na předsedu místního sdružení, a tak to šlo pomalu dál až k nejvyšším příčkám.⁸¹

Dnes už je situace poněkud jiná a i tak tradiční, početná a mohlo by se zdát i poněkud méně flexibilní strana jakou je SPD umožňuje mladým členům rychlou politickou kariéru. K úspěchu má mladým německým sociálním demokratům pomoci i vnitrostranické vzdělávání. Například zemská organizace SPD v Durynsku provozuje akademii pro mladé členy, kteří se chtějí připravit na budoucí působení ve vrcholné politice. Studium na akademii trvá dva až tři roky, během nichž se studenti seznamují s praktickými dovednostmi, které mohou později při výkonu povolání politika využít, od rétoriky, přes komunikaci s médii a schopnost zvládat konflikty až k základům ekonomie a pravidlům komunální politiky.

Podle von Beymeho jsou v rámci SPD nejvýznamnějším zdrojem nových příslušníků stranické elity okresní organizace (můžeme tedy říci komunální politika), zatímco v CDU získává nové elity spíše z mládežnických organizací.⁸²

Velká část budoucích politických elit v Německu začíná svou kariéru na komunální úrovni. Je to první část dlouhé cesty k nejvyšším stranickým a také exekutivním postům, která vede přes působení v zemských organizacích a přes dlouholetý výkon parlamentního mandátu. Von Beyme uvádí, že pro získání nejvyšších jsou nutná minimálně dvě volební období strávená v parlamentních lavicích.

⁸¹ Internetové stránky SPD v Durynsku: http://www.spd-thueringen.de/spdnet/content.php?menu=2302&page_id=1930 (navštíveno 30.4.2006).

⁸² Beyme, K.: *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland nach der Vereinigung*. R. Piper & Co. Verlag, München 1993, s. 231.

Zajímavé srovnání s českou politickou scénou nabízí i průměrný věk, ve kterém němečtí politici dosahují vrcholu své kariéry (kdy nastupují do vrcholné funkce) – 52 let.⁸³

Diskuse o zastoupení žen ve stranických orgánech, ale i na kandidátkách do zastupitelských sborů, která se u nás pravidelně obnovuje takřka před každými volbami, zasáhla Německo už v 80. letech minulého století. Jednotlivé strany se k principu rovnoměrného zastoupení mužů a žen ve vrcholné politice postavily různě. Zelení (Die Grünen) například prosadili v roce 1986 padesátiprocentní kvótu na zastoupení žen ve všech stranických grémiích, SPD později přijala kvótu 40%. CDU a FDP tehdy zavedení kvót odmítly.⁸⁴

Zásadním faktorem, který ovlivňuje rekrutaci stranických a exekutivních elit v Německu, je existence politických elit na úrovni jednotlivých spolkových zemí. Protože jsou spolkové země do značné míry samostatnými politickými a administrativními jednotkami s vlastní ústavou, parlamentem a vládou, představují velmi silné subjekty, které ovlivňují celostátní politiku. Platí to i v rámci vnitřních vztahů politických stran. Zemské organizace mají právo jednat do značné míry autonomně. Stranické centrály spíše vůči zemským organizacím vyjadřují svá přání a doporučení, než že by diktovaly zemským organizacím, co přesně mají dělat nebo jaké kandidáty do parlamentních voleb navrhnout. Vztahy spolkové a zemské úrovně se v rámci jednotlivých stran přesto do určité míry liší, zatímco SPD je více centralistická, CDU a FDP dávají svým zemským organizacím větší prostor.⁸⁵

⁸³ Beyme, K.: Das politische System der Bundesrepublik Deutschland nach der Vereinigung. R. Piper & Co. Verlag, München 1993, s. 238-239.

⁸⁴ Tamtéž, s. 228.

⁸⁵ Škaloud, J.: Spolková republika Německo. In: Dvořáková, V. a kolektiv: Komparace politických systémů. VŠE, Praha 2003, s. 216-217.

6. Krajská a komunální politika – další možná zásobárna stranických elit

6.1. Kraje – „velká politika nanečisto“

Krajský prvek působí v české politice již šestým rokem a za tu dobu prošla prestiž krajů značným vývojem. I když konstituování krajů provázely spory (například o jejich velikost, počet nebo způsob financování), v průběhu prvních let své existence si kraje vydobily pozici subjektů, které výrazně ovlivňují celostátní politiku. Tento vliv je patrný jak v politice „vnější“, tedy ve vztahu kraje-parlament či kraje-vláda, tak v politice „vnitřní“, tedy ve vztazích uvnitř politických stran. Vznik krajů se promítl i do procesu rekrutace stranických elit.

Zatímco první krajské volby (volby do krajských zastupitelstev) v roce 2000 byly jak pro voliče tak pro politiky hlasováním o čemsi neznámém, ve druhých volbách o čtyři roky později už šlo o mnohem víc. Krajská zastupitelstva a krajské rady během prvních čtyř let svého fungování naplnily přízviska, kterých se jim dostalo – „malé parlamenty“ a „malé vlády“, a potvrdily fakt známý například z Německa, že v samosprávných celcích probíhá jakási „velká politika nanečisto“. Právě politické zkušenosti na krajské úrovni pomáhají v úspěchu aspirantům na nejvyšší exekutivní i stranické posty. V podmínkách České republiky je tento mechanismus „krajské přípravy“ nejvíce viditelný u Občanské demokratické strany.

Pravomoci krajů zasahují do těchto oblastí: Regionální rozvoj, ochrana životního prostředí, údržba silnic, dopravy, středního školství, sociální péče a zdravotnických zařízení. Aby mohly tyto oblasti financovat, disponují kraje vlastními rozpočty, které ale dlouhodobě kritizují jako nedostatečně objemné. První dva roky svého fungování byly kraje financovány převážně účelovými dotacemi ze státního rozpočtu, zatímco od roku 2002 získávají část z daní vybraných státem.⁸⁶ Ani současný objem finančních prostředků ale představitelům krajů nevyhovuje a usilují o jeho zvýšení.

Dalším prvkem, který výrazně zvyšuje váhu krajů, je jejich právo zákonodárné iniciativy. Aby měl krajský návrh zákona šanci na úspěch, vyžaduje to společný postup více vyšších samosprávných celků, protože iniciativa mající podporu například jen jednoho kraje by v parlamentu měla stěží šanci projít. Existuje-li ale téma, které zajímá většinu krajů (a ve kterém jsou schopny dosáhnout shody), šance takového návrhu zákona rostou. Členové parlamentu totiž

⁸⁶ Balík, S.: Institucionální stránka krajské politiky. In: Balík, S., Kyloušek, J. (eds): Krajské volby v České republice 2004. Masarykova univerzita, Brno 2005, s. 18.

sami velmi pravděpodobně pocházejí z některého kraje, který byl mezi navrhovateli, a nemohou si dovolit takovou iniciativu ignorovat.⁸⁷ Jedním z témat, která sjednotila české kraje napříč republikou, byla snaha vlády na přelomu let 2005 a 2006 prosadit zákon o neziskových nemocnicích, který by se výrazně dotkl zdravotnických zařízení ve správě krajů. Krajszí hejtmáni se dohodli na vypracování vlastního návrhu zákona o neziskových nemocnicích.

Všechny uvedené prvky – správa území se statisíci obyvatel, disponování s rozpočtem v řádu miliard korun, právo zákonodárné iniciativy a v důsledku toho zisk mnoha kontaktů a manažerských i politických zkušeností – zapříčinily vznik nové skupiny politiků, kteří mají ambice i reálné šance na postup do nejvyšších pater stranické hierarchie i na zisk vysokých exekutivních postů.

Aby ale strany mohly tuto novou krajskou „elitu“ získat, musí se nejprve jejich zástupci dostat do příslušných funkcí v krajské samosprávě. To předpokládá v první řadě úspěch v krajských volbách a zisk dostatečného počtu křesel v krajském zastupitelstvu, ve druhé řadě pak zformování krajské koalice a obsazení pokud možno postů hejtmána a jeho náměstků nebo alespoň co nejvíce křesel v krajské radě.

Proč je účast v radě klíčová pro držení faktické politické moci v kraji, shrnuje Rudolf Cogan takto: „*Rada kraje není podle práva...nejdůležitějším orgánem kraje, její faktická činnost ve vztahu k zastupitelstvu kraje však posiluje její postavení a těžiště činnosti kraje lze skutečně rozpoznat právě v radě (viz praxe – naprostá většina návrhů projednávaných zastupitelstvem kraje je předkládána radou).*“⁸⁸

Po krajských volbách v roce 2000 obsadila ODS celkem 57 míst krajských radních, zatímco ČSSD pouhých 16.⁸⁹ Po volbách v roce 2004 se už tak propastný rozdíl mezi oběma stranami ještě zvětšil, když ODS získala 85 míst v krajských radách a ČSSD jen 8.⁹⁰

Z hlediska rekrutace stranických elit je ze samosprávných orgánů bezesporu nejdůležitější instituce hejtmána. Hejtmán není jen jakýmsi ztělesněním kraje, který reprezentuje navenek, ale má i některé zaznamenáníhodné pravomoce. Hejtmán, kterého volí ze svého středu krajszí zastupitelé, řídí zasedání zastupitelstva i rady, a má tak možnost ovlivňovat témata, o kterých se bude jednat, a v jakém pořadí. Taková pravomoc může někdy ovlivnit i konečný výsledek celého jednání. Hejtmán může také pozastavit výkon usnesení rady, jestliže ho pokládá

⁸⁷ Šimíček, V.: Ústavní postavení krajů a některé problémy s ním spojené. In: Mrklas, L. (ed.): Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře. CEVRO, Praha 2001, s. 14.

⁸⁸ Cit. dosl.: Cogan, R.: Krajské zřízení. ASPI, Praha 2004, s. 173.

⁸⁹ Přílohy: Složení krajských rad. In: Mrklas, L. (ed.): Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře. CEVRO, Praha 2001, s. 158-161.

⁹⁰ Balík, S., Kyloušek, J.: Srovnání výsledků krajských voleb 2004. In: Balík, S., Kyloušek, J. (eds): Krajské volby v České republice 2004. Masarykova univerzita, Brno 2005, s. 230.

za nesprávné.⁹¹ Význam funkce hejtmana roste zejména tehdy, je-li oblíbený u veřejnosti, která si s krajskou samosprávou ztotožňuje zejména jeho jméno a tvář.

Výsledky druhých krajských voleb ukazují, že veřejnost v jednotlivých krajích si „své“ hejtmany skutečně oblíbila a vyjádřila to jasně preferenčními hlasy. Popularitu krajských vůdců zohlednily také politické strany při sestavování kandidátek, když v jedenácti krajích postavily do čela kandidátní listiny stávající hejtmany. Všichni pak ve svých krajích dostali od voličů nejvíce preferenčních hlasů, a to dokonce i hejtmani v těch krajích, kde kandidátka jejich strany neztvítěžila. Z toho je patrné, že hejtmany si jako určité regionální lídry oblíbili nejen jejich „poddaní“ v krajích, ale i politické strany, kterým v hejtmanech vyrostly během čtyř let nové osobnosti, jež se vyplatí dát na první místo kandidátky, a to nejen té krajské. Z hejtmánů se staly osobnosti, které přitáhnou voliče.

V čem tkví tajemství jejich úspěchu? Dá se předpokládat, že zejména v efektivním řešení místních problémů, které jsou v jednotlivých krajích aktuální. To je nicméně specifikem spíše v oblasti komunální politiky. Kraje však mají na rozdíl od komunální sféry vzhledem k jejich velikosti a politickému vlivu mnohem větší potenciál zapojovat se do řešení i celostátních problémů. Klasickým příkladem je už zmíněná vládní snaha převést nemocnice na neziskový režim versus úsilí krajů privatizovat zdravotnická zařízení a vytvořit z nich akciové společnosti. Jak bylo řečeno, tato problematika se dotýká všech krajů, a proto se také všechny zapojily do diskuse o řešení tohoto problému. Hejtmani se svým postojem k takovým celostátním otázkám mohou velmi dobře vyprofilovat a zviditelnit, jako se to povedlo středočeskému hejtmanovi Petru Bendlovi. Ten se zaměřil právě na problematiku nemocnic a do značné míry vystupoval i jménem ostatních krajů během jednání s vládou.⁹²

Po krajských volbách v roce 2000 získala ODS 8 hejtmanských křesel (její nadvládu tehdy ještě zejména v moravských krajích narušila Čtyřkoalice a její nejsilnější složka KDU-ČSL) a navíc jí v komunálních volbách připadlo i křeslo pražského primátora. ČSSD naproti tomu neměla svého zástupce v čele žádného kraje. Ve volbách v roce 2004 ČSSD zopakovala svůj neúspěch, zatímco ODS ještě zvýraznila svou převahu v krajích a získala 12 z třinácti volených hejtmanských funkcí.

⁹¹ Balík, S., Kyloušek, J.: Srovnání výsledků krajských voleb 2004. In: Balík, S., Kyloušek, J. (eds): Krajské volby v České republice 2004. Masarykova univerzita, Brno 2005, s. 23.

⁹² Čaloud, D.: Středočeský kraj. In: Balík, S., Kyloušek, J. (eds): Krajské volby v České republice 2004. Masarykova univerzita, Brno 2005, s. 31.

Jak z této statistiky tak z přehledu získaných mandátů v krajských radách vyplývá, že má ODS díky svým dlouhodobě výrazně lepším výsledkům v krajských volbách mnohem větší rekruční základnu politiků na krajské úrovni než ČSSD.

ODS si své krajské politiky postupně „vytahuje“ do vedení strany. Hejtman Bendl byl zvolen místopředsedou strany v roce 2002, dva roky po nástupu do čela Středočeského kraje. Pavel Bém získal místopředsednické křeslo ODS v roce 2004 coby primátor Prahy.

Ve Výkonné radě ODS navíc zasedají i olomoucký hejtman Ivan Kosatík, zlínský hejtman Libor Lukáš, ústecký hejtman Jiří Šulc a řada dalších krajských politiků.

Čtyři hejtmani, primátor „krajského města“ Prahy, pět hejtmanských náměstků, jeden krajský radní a dva krajští zastupitelé ve vedení strany dokazují, že krajská politika má pro ODS velký význam. Celkem ve Výkonné radě zasedá 11 osob zastávajících funkci buď v krajské radě nebo v zastupitelstvu, což je asi třetina z celkového počtu 35 členů Výkonné rady.

V ČSSD je, vzhledem k jejím výše zmíněným volebním neúspěchům v krajích, situace jiná. Strana nemá ani jedno hejtmanské křeslo a disponuje jen minimálním počtem krajských radních. Pokud už přece dochází k rekrutaci stranických elit z řad krajských politiků, pak jde většinou o členy krajských zastupitelstev. Příkladem je Karlovarský kraj, který v Předsednictvu zastupuje tamní krajský zastupitel Tomáš Hybner nebo Jihomoravský kraj, který do Předsednictva vyslal mimo jiné i krajského zastupitele Michala Haška. Za Olomoucký kraj sedí v Předsednictvu krajský zastupitel Karel Korytář, za kraj Moravskoslezský Petr Vícha, který kromě zastupitelského postu v kraji zastává i funkci starosty Bohumína a dále středočeští krajští zastupitelé Richard Dolejš a František Vnouček. Plzeňský kraj reprezentuje krajský zastupitel a starosta Domažlic Jan Látka.

Zajímavé je, že ČSSD zcela nevyužívá možnosti vyslat do Předsednictva své krajské radní, byť jich má velmi málo. Je to vidět například v Libereckém kraji, kde v krajské radě zasedají i dva zástupci ČSSD, ale členem Předsednictva za kraj je někdo jiný, stranický funkcionář Robert Dušek (ten je zároveň zastupitelem města Liberec). Nebo v kraji Zlínském, kde má sociální demokracie dva krajské radní, ale ani jeden z nich není členem Předsednictva.

Jediným krajským radním v Předsednictvu tak je náměstek pražského primátora, předseda pražské organizace ČSSD Petr Hulinský. Přesto, sečteme-li všechny funkcionáře krajských samospráv (členy krajských rad nebo zastupitelstev), kteří zasedají v Předsednictvu, zjistíme, že tvoří přesně třetinu volených členů Předsednictva (8 z 24), což je v podstatě stejná hodnota jako u ODS.

6.2. Rekrutační potenciál komunální politiky

Komunální politika je nedílnou součástí procesu rekrutace českých stranických elit a nezbytným předpokladem pro postup do vyšších pater stranické hierarchie i do vyšší politiky obecně. Jak jsme ukázali výše, existují sice způsoby, jak se „povinné praxi“ na komunální úrovni vyhnout, prostřednictvím mládežnických organizací, ale obecným trendem zůstává kariérní postup z komunální úrovně přes krajskou až na celostátní. Takový proces samozřejmě trvá určitou dobu a na každé úrovni si zpravidla politici musí něco „odsloužit“. Důvody, proč se vyplatí získávat politické zkušenosti na komunální úrovni, se shodují s těmi, zmíněnými v předchozím oddíle v souvislosti s rekrutací stranických elit z krajských orgánů. Zejména působení v radách a v zastupitelstvech velkých (statutárních) měst může být pro politiky dobrou kvalifikací pro výkon vyšších stranických funkcí.

Faktem je, že ODS pravidelně vítězí především ve velkých městech (Po komunálních volbách v roce 2002 obsadila 13 primátorských křesel ve statutárních městech).⁹³ Volební úspěchy ODS rostou směrem od nejnižší úrovně (obecní zastupitelstva), kde získává nejméně hlasů a podléhá zejména nezávislým kandidátům, přes městská zastupitelstva, kde je o něco silnější, až po zastupitelstva statutárních měst, kde jasně vítězí.

Výsledky ČSSD vykazují obdobně vzestupnou tendenci směrem od obcí k městům, s tím rozdílem, že sociální demokracie zpravidla za ODS zaostává co do počtu získaných hlasů a platí, že čím vyšší úroveň komunální politiky (zastupitelstva obcí - měst - statutárních měst) tím je ztráta na ODS větší.⁹⁴

Při pohledu na složení Předsednictva ČSSD a Výkonné rady ODS zjistíme, že se obě strany odlišují i v rekrutačním vztahu ke komunální politice (viz tabulky č. 3 a č. 4).

V Předsednictvu nenajdeme takřka žádné politiky, kteří by zastávali pouze jedinou funkci, a to v komunální politice. Výjimkou je Roman Onderka, zastupitel Brna, který nemá ani poslanecký ani senátorský mandát, ani není členem Krajského výkonného výboru ČSSD, a přesto se do Předsednictva coby jeden ze zástupců Jihomoravského kraje dostal. U ostatních komunálních politiků v Předsednictvu (a je jich poměrně velký počet – celkem 10 z 24, tedy asi 42%) je jejich práce v obecní sféře doplněna ještě buď poslaneckým mandátem nebo funkcí v krajské radě nebo zastupitelstvu.

U Výkonné rady ODS je tomu jinak. Mezi jejími členy je několik ryze komunálních politiků, jako například Vítězslav Jonáš, starosta obce Dukovany, Igor Svoják, zastupitel Frýdku-

⁹³ <http://www.ods.cz/lide/primatori.php>, navštíveno 3.5.2006.

⁹⁴ Výsledky voleb do zastupitelstev obcí: www.volby.cz, navštíveno 3.5.2006.

Místku nebo Jiří Kittner, primátor Liberce, kteří nemají ani žádné funkce v krajských samosprávách ani poslanecké či senátorské mandáty. Přesto zasedají ve vrcholném orgánu strany. Takových zástupců má komunální politika ve Výkonné radě celkem 7. Komunální politické funkce zastává ještě dalších 7 členů rady, kteří jsou zároveň poslanci, europoslanci či senátory. Celkem tedy 14 osob z celkových 35, což znamená, že v komunální politice působí 40% členů Výkonné rady.

Obecně platí, že výkon komunálního mandátu politikům „stojí za to“, aby se ho nevzdávali ani při působení v poslanecké, europoslanecké či senátorské roli. Poslanci a senátoři tak často vykonávají komunální funkci současně s parlamentní nebo krajskou a tento souběh funkcí není nijak výjimečný. Proto lze za stranu, jejíž hierarchický systém je prostupnější pro komunální politiky, označit ODS, která má „ryze komunálních politiků“ ve Výkonné radě 8, zatímco ČSSD v Předsednictvu jen jediného.

7. Závěr

Z provedeného srovnání stranických elit České strany sociálně demokratické a Občanské demokratické strany lze vyvodit několik závěrů. Ačkoli jsou Výkonná rada ODS a Předsednictvo ČSSD v podstatě analogické orgány, kde padají klíčová rozhodnutí v období mezi stranickými sjezdy, obě strany k nim přistupují jinak. Zatímco ČSSD vysílá do Předsednictva téměř výhradně krajské funkcionáře, tedy členy krajských výkonných výborů (viz tabulka č. 4), a podmínkou pro získání křesla v Předsednictvu se zdá být krajská stranická funkce, u ODS je tomu jinak.

Ve Výkonné radě ODS zasedá pestrá směsice politiků působících na komunální, krajské i evropské úrovni. Některé regiony vysílají do Výkonné rady své europoslance, jiné své hejtmany či členy parlamentu a další se spokojí s vysláním komunálních politiků. Neexistuje tedy zřejmě obecně platné pravidlo, kterým by se regiony při výběru svých zástupců ve Výkonné radě řídily. V radě zasedají i některé osobnosti, jejichž stranická činnost se zdá být mnohem méně významná než jejich působení v podnikatelské sféře (viz tabulka č. 3).

Jasným trendem v otázce rekrutace stranických elit, který je patrný zejména u ODS, je vzestup prestiže krajských politiků a jejich dosazování do nejvyšších stranických funkcí.

V Předsednictvu ČSSD se tento trend v mnohem menší míře projevuje také, je ale znovu třeba zdůraznit, že nejde o krajské politiky „1. kategorie“, ale především o krajské zastupitele. Navíc ČSSD nemá krajské politiky ve svém nevyšším vedení, zatímco ODS má místopředsedu se zkušenostmi hejtmána (Petr Bendl) a místopředsedu se zkušenostmi primátora Prahy (Pavel Bém).

V oblasti komunální politiky má ODS nad ČSSD také jasnou převahu. Díky dobrým volebním výsledkům v komunálních volbách ve větších městech se jí pravidelně daří obsazovat místa primátorů statutárních měst. Primátorské funkce lze považovat za natolik významné a na schopnosti politiků náročné posty, že se dá stěží pochybovat o politické připravenosti těch, kdo nějakou dobu stáli v čele státnicového velkoměsta. Zejména v primátorech nachází proto ODS další potenciální příslušníky stranické elity pocházející z komunální sféry.

Kromě působení v krajských či komunálních politických funkcích mohou do procesu rekrutace stranických elit zasáhnout i mládežnické organizace. To se týká zejména Mladých sociálních demokratů, kterým ČSSD garantuje účast na jednání některých stranických orgánů. V případě Předsednictva jde ale jen o účast předsedy MSD s hlasem poradním. Pro získání křesla v Předsednictvu je nutné spíše to, aby člen MSD působil nějakou dobu v krajské organizaci a byl členem krajského výkonného výboru. Samotné členství v mládežnické

organizaci příslušnost ke stranické elitě nezaručuje (ani v případě ODS) a vliv mládežnických organizací na rekrutaci stranických elit ČSSD a ODS lze tak z celkového hlediska označit za značně omezený (viz kapitola 4).

Dá se proto očekávat, že hlavní pozornost se v problematice rekrutace stranických elit bude do budoucna upínat ke komunální a krajské politice. Vzhledem k tomu, že ODS je oproti ČSSD stranou na těchto úrovních dlouhodobě úspěšnou (důvod lze spatřovat v její výrazně větší členské základně a lépe fungující organizační struktuře), bude přibližování a případné vyrovnání sil obou srovnávaných stran trvat ještě dlouho. To se samozřejmě týká i procesu rekrutace stranických elit, ve kterém ODS může dále rozvíjet svou „krajskou přípravku“ politiků, zatímco ČSSD konzistentní postoj ke krajské úrovni politiky, zdá se, teprve hledá.

Summary

The recruitment of party elites. A comparison of the Civic Democratic Party (ODS) and the Czech Social Democratic Party (ČSSD).

The issue of party elites recruitment is not a very frequent topic of Czech political science publications. Because of the lack of relevant book sources, this work is based mainly on electronic sources, like political party websites and personal websites of party elites members. I also interviewed a couple of competent persons, who are engaged in these parties and can offer credible information about inner-party processes.

The goal of this work consists of describing how do political parties recruit their elites. I chose to compare the situation of two most important political subjects in the Czech Republic, the Civic Democratic Party (ODS) and the Czech Social Democratic Party (ČSSD). I use the word "elite" to mark the Executive Council of the ODS and members of the Presidium of the ČSSD. These two agencies are quite equal in their powers as well as in the number of their members. That is also the reason why I compare them.

Each party has another conditions for the elite recruitment. The ODS is much more successful in regional and communal elections than the ČSSD. Because of that, the ODS disposes of a large number of regions-hetmans and mayors in big cities. These people are well prepared for the future political career in the party or in the executive sphere. The ČSSD has no hetmans and only several big cities-mayors. The elite-recruitment potential of the regional sphere is much bigger in the ODS than in the ČSSD.

The another important source of origin of the party elites is represented by youth organisations. In case of the ODS does it mean Young Conservatives, in case of the ČSSD Young Social Democrats (MSD). The main difference between both parties in this point is, that the ČSSD guarantees members of MSD to participate on some party institutions whereas the ODS to Young Conservatives does not enable it. This comparison shows, that the youth organization of the ČSSD has a bigger elite-recruitment potential. Nevertheless, the potential is still quite small and none of the youth organizations has a decisive role in the party-elites recruitment process.

Both parties, the ODS and the ČSSD as well, prepare their politicians for the future career through an inner-party educational system. Today, the ODS seems to have a more

extended system of the courses and tests for its members, as well as a complete long-term conception of educational system, not limited by the membership in the party.

It is obvious, that a crucial element of the elite recruitment process can be found in the regional political sphere. Having a competent party elite presumes (in conditions of the Czech Republic) a disposing capacity of a sufficient number of regional politicians. In this point, the ČSSD dramatically loses if we compare it with the ODS.

Literatura:

Balík, S.: Institucionální stránka krajské politiky. In: Balík, S., Kyloušek, J. (eds): Krajské volby v České republice 2004. Masarykova univerzita, Brno 2005.

Balík, S., Kyloušek, J.: Srovnání výsledků krajských voleb 2004. In: Balík, S., Kyloušek, J. (eds): Krajské volby v České republice 2004. Masarykova univerzita, Brno 2005.

Barták, A.: ODS a přidružené organizace. In: Balík, S. (ed.): Občanská demokratická strana a česká politika. ODS v českém politickém systému v letech 1991-2006. CDK, Brno 2006.

Beyme, K. von: Das politische System der Bundesrepublik Deutschland nach der Vereinigung. R. Piper & Co. Verlag, München 1993.

Cogan, R.: Krajské zřízení. ASPI, Praha 2004.

Čaloud, D.: Středočeský kraj. In: Balík, S., Kyloušek, J. (eds): Krajské volby v České republice 2004. Masarykova univerzita, Brno 2005.

Fiala, P., Pšejja, P.: Vývoj organizační struktury českých politických stran po listopadu 1989. In: Politologický časopis 4/1998, s. 419-430.

Kopeček, L.: Elity a demokracie. In: Hloušek, V., Kopeček, L. (eds): Demokracie. Masarykova univerzita, Brno 2003.

Kopeček, L., Pšejja, P.: Česká strana sociálně demokratická. In: Malíř, J., Marek, P.: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004 (II. díl: období 1938-2004). DOPLNĚK, Brno 2005.

Klíma, M.: Volby a politické strany v moderních demokraciích. RADIX, Praha 2003.

Michels, R.: Strany a vůdcové. Orbis, Praha 1931

Mitrofanov, A.: Za fasádou Lidového domu. AURORA, Praha 1998.

Outlý, J.: Strany a stát, volby a finance. Vybrané aspekty primárních voleb a financování politických stran. Periplum, Olomouc 2003.

Pecháček, Š.: Frakce v českých politických stranách – Vývoj v posledním desetiletí. In: Dvořáková, V. (ed.): Sborník 2. kongresu českých politologů. VŠE, Praha 2003.

Pšejja, P.: Stranický systém České republiky. Politické strany a jejich vývoj 1989-1998. CDK, Brno 2005.

Sartori, G.: Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. CDK, Brno 2005.

Šimíček, V.: Ústavní postavení krajů a některé problémy s ním spojené. In: Mrklas, L. (ed.): Krajské volby 2000. Fakta, názory, komentáře. CEVRO, Praha 2001.

Šimíček, V.: Vnitřní „život“ politických stran. In: Politologický časopis 2/1996, s. 105-121.

Škaloud, J.: Spolková republika Německo. In: Dvořáková, V. a kolektiv: Komparace politických systémů. VŠE, Praha 2003.

Prameny:

Deklarace základních principů Socialistické internacionály
(<http://www.socialistinternational.org>, staženo 24.4.2006)

Langer, I.: Strategie úspěchu (vnitrostranický propagační materiál ODS)

Stanovy České strany sociálně demokratické (www.cssd.cz, staženo 17.9.2005)

Stanovy Občanské demokratické strany (www.ods.cz, staženo 7.9.2005)

Stanovy Mladých konzervativců (www.konzervativci.cz, staženo 23.4.2006)

Stanovy Mladých sociálních demokratů (www.mladi.cz, staženo 23.4.2006)

Statut Sociálně demokratických žen (www.cssd.cz, staženo 24.4.2006)

Internetové zdroje:

Asociace krajů České republiky: www.kr-urady.cz

CEVRO: www.cevro.cz

Česká strana sociálně demokratická: www.cssd.cz

Mladí konzervativci: www.konzervativci.cz

Mladí sociální demokraté: www.mladi.cz

Občanská demokratická strana: www.ods.cz

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: www.psp.cz

Přehled výsledků voleb v České republice: www.volby.cz

Senát Parlamentu České republiky: www.senat.cz

Zemská organizace SPD v Durynsku: www.spd-thuringen.de/spdnet

Internetový archiv Hospodářských novin: www.hn.ihned.cz

Osobní stránky jednotlivých členů Výkonné rady ODS a Předsednictva ČSSD

Přílohy

Tabulka č. 1: Nově zvolení členové Výkonné rady ODS

Rok volby VR	Celkový počet zvolených	Počet nově zvolených	% nově zvolených
1992	16	12	75
1993	18	14	78
1994	18	11	61
1995	18	7	39
1996	18	8	44
1997	17	9	53
1999	18	9	50
2001	25	12	48
2002	27	12	44
2004	31	14	45

Zdroj: vlastní výzkum (www.ods.cz)

Tabulka č. 2: Faktory důležité pro úspěch v primárních volbách

	ODS	ČSSD
Osobní kontakty s delegáty sjezdu	6	6
Podpora celostátního vedení strany	7	8
Podpora regionálního vedení strany	5	5
Míra dosavadní politické aktivity v kraji	3	2
Dosavadní zkušenosti v politice a dosažené výsledky	4	3
Podpora zájmových skupin mimo stranu (např. odborů)	8	7
Vaše osobnost	1	1
Vaše politické názory	2	4

Podle tabulky: Outlý, J.: Strany a stát, volby a finance. Vybrané aspekty primárních voleb a financování politických stran. Periplum, Olomouc 2003, s. 32.

Tabulka vznikla na základě průzkumu mezi kandidáty v primárních volbách. Měli označit jednotlivé faktory ovlivňující úspěch v „primárních“ podle důležitosti, kterou jim přiřkládali při své vlastní kandidatuře (1 – nejdůležitější, 8 – nejméně důležité).

Tabulka č. 3: Volení členové Výkonné rady ODS k 1.5.2006

Členové Výkonné rady	Zvolení za region
Jan Bürgermeister , náměstek primátora Prahy Rudolf Blažek , náměstek primátora Prahy František Laudát , pražský zastupitel a ředitel Obecního domu	Praha
Milan Cabrnoc , europoslanec Hynek Fajmon , europoslanec, zastupitel Lysé nad Labem Jaroslav Mítlener , senátor Dan Jiránek , primátor Kladna	Středočeský kraj
Miroslav Beneš , poslanec, zastupitel Českých Budějovic Tom Zajíček , poslanec	Jihočeský kraj
Jiří Pospíšil , poslanec, stínový ministr spravedlnosti Vladislav Vilímc , náměstek hejtmana Plzeňského kraje Miroslav Levora , předseda místní organizace Plzeň-město a podnikatel	Plzeňský kraj
Jiří Červenka , člen rady Karlovarského kraje	Karlovarský kraj
Jaroslav Kubera , senátor, primátor Teplic Jiří Šulc , hejtman Ústeckého kraje Pavel Tošovský , člen rady Ústí nad Labem	Ústecký kraj
Jiří Kittner , primátor Liberce Libor Ježek , poslanec, prezident prvoligového fotbalového klubu FK Jablonec 97	Liberecký kraj
Oldřich Vlasák , europoslanec, zastupitel Hradce Králové, předseda Svazu měst a obcí ČR Zdeňka Horníková , poslankyně	Královéhradecký kraj
Jiří Stříteský , senátor a primátor Pardubic Ladislav Libý , starosta Chrudimí	Pardubický kraj
Milan Balabán , senátor Zbyněk Stanjura , primátor Opavy Igor Svoják , zastupitel Frýdku-Místku	Moravskoslezský kraj
Petr Krill , poslanec Ivan Kosatík , hejtman Olomouckého kraje	Olomoucký kraj
Walter Bartoš , poslanec, stínový ministr školství Milan Venclík , náměstek hejtmana Jihomoravského kraje Igor Poledňák , náměstek hejtmana Jihomoravského kraje Jiří Kadrnka , zastupitel Jihomoravského kraje	Jihomoravský kraj
Ctírad Otta , starosta Holešova Libor Lukáš , hejtman Zlínského kraje	Zlínský kraj
Ivo Strejček , europoslanec a zastupitel města Žďár nad Sázavou Vítězslav Jonáš , starosta obce Dukovany	Vysočina

Zdroj: vlastní výzkum

(www.ods.cz, www.psp.cz, www.senat.cz a osobní stránky jednotlivých členů Výkonné rady ODS)

Tabulka č. 4: Volení členové Předsednictva ČSSD k 1.5.2006 (pokračování na další straně)

Člen Předsednictva	Zvolen za kraj	Stranická funkce na krajské úrovni	Poslanec ano/ne	Krajská politika	Komunální politika
Onderka Roman	Jihomoravský	x	Ne	x	Zastupitel města Brno
Brzobohatá Zuzana	Jihomoravský	Místopředsedkyně KVV	Ne	x	Zastupitelka města Tišnov
Hašek Michal	Jihomoravský	Člen KVV	ano – předseda PK ČSSD	Zastupitel JM kraje	Zastupitel obce Drásov
Škromach Zdeněk	Jihomoravský	x	ano – ministr práce a soc. věcí, místopř. vlády	x	x
Kupčová Jitka	Jihočeský	Předsedkyně KVV	ano – místopředsedkyně PSP ČR	x	x
Snítílý Evžen	Královéhradecký	Předseda KVV	ano	x	x
Orgoníková Hana	Královéhradecký	Místopředsedkyně KVV	ano	x	x
Zgarba Petr	Vysočina	Místopředseda KVV	ano	x	Zastupitel obce Lípa
Hybner Tomáš	Karlovarský	Člen KVV	ne	Zastupitel KV kraje	x
Dušek Robert	Liberecký	Místopředseda KVV	ne	x	Zastupitel města Liberec
Vlček Miloslav	Olomoucký	Předseda KVV	ano	x	x
Korytář Karel	Olomoucký	x	ne	Zastupitel OM kraje	Zastupitel města Uničov
Martínek Radko	Pardubický	x	ano – ministr pro místní rozvoj	x	x
Látka Jan	Plzeňský	Člen KVV	ne	Zastupitel PLZ kraje	Starosta města Domažlice
Hulinský Petr	Praha	Předseda KVV	ne	Náměstek primátora Prahy	x
Dolejš Richard	Středočeský	Předseda KVV	ne	Zastupitel Středočeského kraje	Místostarosta obce Zdice
Urban Milan	Středočeský	Člen KVV	ano – ministr průmyslu a obchodu	x	x
Vnouček František	Středočeský	Místopředseda KVV	ano	Zastupitel Středočeského kraje	x
Benda Petr	Ústecký	Předseda KVV	ne	x	Náměstek primátora města Teplice
Aubrecht Vlastimil	Ústecký	x	ano	x	x
Vaňhová Jana	Ústecký	Místopředsedkyně KVV	ne	x	x

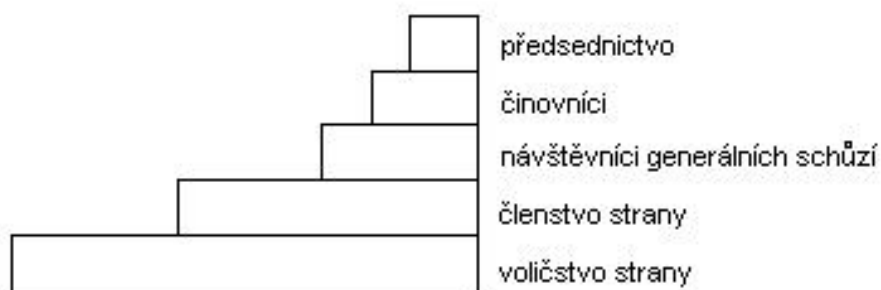
Melčák Miloš	Zlínský	x	ano	x	x
Vícha Petr	Moravskoslezský	Předseda KVV	ne	Zastupitel MS kraje	Starosta Bohumína
Zaorálek Lubomír	Moravskoslezský	x	ano – předseda PSP ČR	x	x

Zdroj: vlastní výzkum

(www.cssd.cz, www.psp.cz, www.senat.cz a osobní stránky jednotlivých členů Předsednictva ČSSD)

Použité zkratky: KVV – Krajský výkonný výbor, PSP ČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, PK – Poslanecký klub

Obrázek č.1

Podle obrázku: Michels, R.: Strany a vůdcové. Orbis, Praha 1931, s. 55.